

TANÍTÓK HIBÁI.

JAMES L. HUGHES.

torontói (Canada) tanfelügyelő.

ANGOLRÓL FORDÍTÓI

WALDAPFEL JÁNOS

BUDAPEST

AZ ATHENAEUM RÉSZVÉNYTÁRSASÁG KIADÁSA.

1893.

Az Athenaeum r. társulat könyvnyomdája.

A fordító előszava.

Egy amerikai tanfőrfő, James L. Hughes, »Mistakes in teaching« (Hibák a tanításban) ez. könyvecskéjét adjuk itt magyar fordításban. E könyvecske nyolczvan rövid, találóan formulázott tételben felvilágosítja a tanárt arról, mit kerüljön *vezetés, fegyelem, methodus* és *modor* tekintetében. Formájára nézve hasonlít tehát némileg a néhány évvel ezelőtt angol eredeti nyomán nálunk is megjelent: »Nem illik«-hez, mely világosan írt, rövid sentenciákban figyelmeztetett azon hibákra, melyektől a modern társadalmi érintkezésben óvakodni kell, s ily módon mintegy kis törvénykönyvet adott a társaságban való közlekedésre nézve. Ehhez hasonlóan nyújtja a »Mistakes in teaching« is negatív formában a tanító gyakorlatára vonatkozó legfontosabb útmutatásokat.

Ez útmutatások majdnem valamennyien olyanok, hogy egyaránt hasznukat veheti úgy az elemi, mint a közép-, úgy a fővárosi, mint a vidéki, úgy

a fiú- mint a leányiskola tanítója, — és csak elenyésző csekély azon speciális érdekű utasítások száma, melyeket a felsőbb osztályok tanára vagy az, ki nagyobb szerű, mindenféle külön helyiségekkel (külön tanári szobák, igazgatói szoba stb.) ellátott iskolapalotákban tanít, olyanoknak tekinthet, hogy azok ő reá nem vonatkoznak.

A felállított tételeket mindenütt világos, és a legtöbb esetben meggyőző megokolás kíséri, mely nem emelkedik ugyan a paedagogiai princípiumokhoz, de a gyakorlati szükségesség argumentumaival nagyobbára eléggé erősen érvel az illető állítás helyessége mellett.

Nem tagadhatjuk azonban, hogy a Hughes által hangoztatott tételek között van egy-kettő, mely nem fér meg egészen elvi meggyőződésünkkel. De e pontok mellőzésére vagy másokkal való pótlására még sem határozhattuk el magunkat, mert egészen hamisítatlanul akarjuk bemutatni a modern, a traditio félszégeitől aránylag ment tanítói gondolkodás ez eredményeit.

A hol az amerikai szerzőtől előadott tételek nagyon is ellenkeztek saját nézetünkkel, ott szükségesnek tartottuk, hogy *) alatti jegyzetben röviden jelezzük ellentétes véleményünket az illető dologról

S ezennel hadd következék itt a Hughestól összeállított hibák közlése az általa megállapított sorrendben, s az ő megokolásai kíséretében. Reméljük, hogy ezen, bár idegen tapasztalat földjén, de mindenesetre a modern erkölcsiség talaján nőtt paedagogiai »(nyolczszorosan) tíz parancsolat« — hozzá fog járulni nálunk is egy egységes józan tanítói gyakorlat létesítéséhez, illetőleg megszilárdításához.

Budapesten, 1893. szeptember havában.

A szerző előszava.

Sok jó könyvet írtak már a tanításról. A legtöbb azonban sokkal elméletibb volt, mintsem hogy a tanítóvilág kellő hasznát vehette volna a praxisban. A nevelés általános elveinek tudása kívánatos, de az iskolai munka részleteinek alapos ismerete még fontosabb a tanítás sikerére nézve. A nautika általános elveiben való otthonosság nem sokat használhat egy Mississippi-hajó kapitányának.

Minden téren a haladás első lépése az, hogy megtanuljuk azon hibákat kikerülni, melyek elkövetésére hajlandók volnánk. Fialat tanítóknak mindenekeelőtt ismerniök kell azon sziklákat, melyek hajójuk útjában vannak. A tapasztalat aztán meg fogja őket arra tanítani, miképen kerüljék ki azokat.

Sok évi tapasztalat a tanítóképzés terén azon eredményre juttatta a szerzőt, hogy különböző korú és nemzetiségű emberek ugyanazon hibákba esnek vezetés, fegyelem és methodus dolgában. Ezek közül egynéhányat kiemelni: e könyv célja.

Toronto, 1879. deczember havában.

I. FEJEZET.

Hibák a vezetésben.

Hiba, ha az iskola vezetésében elhanyagolod az u. n. kicsiségeket. A jól és a rosszul vezetett iskolák ép azokban a dolgokban különböznek egymástól, melyeket sokan kevésbé lényeges és figyelemre alig méltó pontoknak tartanak. Meglehet, hogy kisebbrendű pontok, de a hiba éppen abban rejlik, hogy egészen jelentékteleneknek is tekintjük. J. Blakiston, Angolország egyik kiváló tanfelügyelője, mondja: »A kevésbé tehetséges tanítónak sem kell bátorságát veszítenie, ha meggondolja, hogy az iskolai vezetés sikeressége első sorban attól függ, hogy folytonosan nagy gonddal szemmel tartjuk az u. n. kicsinyégeket s már csírájában leküzdeni igyekezünk minden nehézséget. Rendszeresség nélkül sohasem lehet jó vezetés, s erre nézve áll az a paradox tétel, hogy a »kisebb dolog magába zárja a nagyobbat«. A ki az iskolai vezetés aprólékos teendőiben gondos, az mindig gondot fog fordítani a magasabb rendű kérdésekre is. A ki a »kisebbrendű« pontokra

kellő ügyet vet, annak ritkábban lesz baja súlyosabb dolgokkal, mert ezek aztán alig fognak előfordulni. Kétségkívül igaz, hogy a részletekre való egyöntetű figyelem, a mikor a gyermekeket az iskola udvarába vezetjük, vagy csapatokban járattuk, vagy a mikor a tanteremben vannak: igen becses fegyelmi eszköz jellemük képzésére. Oly szokások fejlődnek itt, melyek nagyon döntők lesznek majd azon sikerekre nézve, melyeket a növendékek felnőtt korukban elérhetnek.

E kisebbrendű pontok között különös figyelemre méltók a következők:

1. *Állítsd sorokba a gyermekeket minden óráküz végén s vezesd őket szabályszerű rendben tantermeikbe.* Ennek mindig egyforma módon, kapkodás, lökdösés vagy egyéb rendetlenség nélkül kell történnie. Ha az udvar padlózva nincs, akkor a sorba-[^]állítás legjobban deszkákon történik, melyeket külön minden osztály számára oda teszünk.

2. *Szoktasd növendékeidet arra, hogy emelt fövel, jól hátravetett vállal, oldalt tartott kézzel s előre irányított szemmel járjanak.* A hátravetett kézzel való járás hátrafelé tartja ugyan a vállat, de képtelenné teszi a tanulókat arra, hogy az utcán, a szobában vagy a katonai gyakorlatokon illően járjanak. »A nevelés nem tekinthető befejezettnék« míg a testi erőket teljesen alá nem vetjük az értelemnek s a morál és társadalmi finomodás törvényeinek. A gyermekeket meg kell tanítani arra, hogy

mik ép *üljenek, álljanak, mozogjanak, járjanak*. Ehhez természetesen szabályok is kellenek, csak lehetőleg kevés legyen és egyszerű, s ha szépen és figyelmesen bánunk a gyermekekkel, igen könnyű lesz e szabályokat emlékezetükbe vésni, föltéve, hogy nem szeszélyesen alkalmazzuk. A gyermekeket előbb meg kell tanítani rajok, de aztán soha sem szabad intés vagy rendreutasítás nélkül elnézni, ha valamelyiket megszegik. «

Helytelen dolog arra szoktatni a gyermekeket, hogy lábujjhegyen járjanak. Fialat tanítók gyakran teszik, hogy zaj ne legyen. De helytelen dolog: 1. mert így könnyen sántikáláshoz szoknak a gyermekek; 2. mert így arra kényszerülnek, hogy lábujjaikat esetlenül befelé fordítsák; 3. mert ily módon lehetetlen könnyedén és tetszetősen járni. A gyermekek egészen természetes módon is járhatnak a nélkül, hogy nagy zajt csapnának, s ily járásra kell is őket szoktatni.

3. *Meg kell Őket tanítani arra, miképen járjanak fel és le a lépcsőn.* Sok gyermek három lépcsőfokot is átlép egyszerre, holott csak egyet szabad egyszerre lépniök. Rendes iskolalépcsőn kettős vagy hármas sorokban is léphetnek egymás mellett, s így nyugodt, egyforma lépés mellett sem vesztenek időt. De azért a gyors lépdelés még nem a legrosszabb baj a lépcsőn való járást illetőleg. A gyermekek szeretnek lábukkal is dobantani, mint a mikor télen a havat leverik czipőik sarkairól. Nevelni

kell őket arra, hogy lábukat alsó testük izomzatával tartsák és szép lassacskán tegyék a kellő helyzetbe, és ne ejtsék le, mintha élettelen tömeg volna.

4. *Ha felelnek vagy olvasnak, fel kell állaniok.* Ezt megkívánja a közönséges udvariasság. Az ülőhelyzet felváltása állással a test szempontjából is igen jó a gyermekekre nézve. A beszélőszervek szabadabban mozoghatnak, ha a gyermek áll, mint ha ül. A felállásnak ügyesen kell történnie. A gyermeknek nem szabad mintegy feltekerődnie, vagy lassanként fölfelé emelkednie.

'R. *Eá kell szoktatni őket, hogy olvasás közben balkezőkben tartsák a könyvet.* »Bal kézbe a könyvet és a jobb lábat kissé hátrafelé«: ez a szabály, melyet valamennyi auctoritas é téren egyhangúlag hirdet az olvasó állásra nézve. Ha a gyermek mind a két kezében tartja a könyvet, akkor rendesen nagyon is közel hozza szeméhez, s könnyen vállát is görbíti.

6. *Minden munkát lehetőleg távol kell tartani a szemtől.* A rövidlátóság szörnyű módon növekszik. Az Európa- és Amerikaszerte eszközölt statisztikai összeállítások mutatják, hogy a gyermekeknek, mikor iskolába jönnek, csak törtszámú százaléka rövidlátó, míg ellenben azok közül, kik 18 éves korukban elhagyják az iskolát, körülbelül 60% többé-kevésbé rövidlátó. Ez irtózatos állapot, s mindenesetre arra kellene ösztönöznie minden humánus érzésű tanítót, hogy fontolja meg jól, miképen háríthatna el ilyen

ijesztő eredményt. Legalább is arra törekedjék, hogy kellő világosságot bocsásson a tanterembe, még pedig *csak a gyermekek baloldaláról*, vagy esetleg balról és hátulról, de sohasem előlről. Így kellő gondosság mellett könnyen elérheti, hogy a gyermekek a szükséges távolságban tartsák a palatáblát, olvasókönyvet, czeruzát stb.

7. *Ha a gyermekek felállanak az osztályban, sorba kell állaniok, s nem szabad a falhoz vagy padhoz támaszkodniuk stb.* Mindig, a mikor a tanuló az iskolában feláll, mind a két lábára kell állania, s nem szabad semmihez sem támaszkodnia.

8. *Irkát, tollat stb. mindig praecis és rendes módon kell beszédni és kiosztani.* Az irkákat sorról sorra padonkint szedi be egy erre kijelölt tanuló. Neki aztán az irka-rakásokat szépen egymás fölé kell helyezni, hogy a mikor kell, ismét gyorsan szétoszthassa. A növendékek sorrendje szerint kell az irkákat mindig egyforma módon összerakni, hogy akár sötétben is szét lehessen őket úgy osztani, hogy minden gyermek teljes biztossággal, a magáét kapja.

9. *Tisztaság-, csin- és pontosságra erősen kell őket szoktatni.* Ezek esetleg többet érnek a gyermekekre nézve, mint a puszta ismeret, melyre az iskolában szert tesznek. Nem szabad tűrni, hogy bármi papiroost vagy szemetet a folyosóra szórjanak. Minden gyermek felelős a padlónak azon részeért, mely az ő padjához van legközelebb. A tanító

gyakran nézze meg a tanulók padjait, rendben tartják-e könyveiket.

10. *Egy gyermeknek sem szabad helyéről engedély nélkül távoznia.* Ha csak egynek is volna erre privilégiuma, minden tanulónak meg kellene azt adni, s így megeshetnék, hogy valamennyi ugyanazon időben szeretne az engedélyvel élni. Csak a tanulók közül kiszemelt segédeknek (censorok) van állandó engedélyük arra, hogy kötelességük után járjanak a nélkül, hogy minduntalan referáljanak a tanítónak.

11. *A tanulóknak bizonyos teendőiket közös, egyforma módon leéli végezniök.* »Oh, ön le akarja rontani eredetiségüket és pusztá gépeket akar belőlük csinálni, arra kényszerítve őket, hogy mindent megállapított módon tegyenek?« így szól majd erre sok tanító, a ki nem képes rá, hogy osztályát kellő módon rendben tartsa, s a ki így mentséget keres saját mulasztására. Hát rendszerességgel bénítja talán az eredetiség szabad nyilvánulását? Methodikus szoktatás veri békóba az »egyéniesség szabad gyakorlását?« Az oly eredetiség vagy egyéni modor, melyet ez által lekötünk, nagyon haszontalan és okvetetlenül korlátozandó.

A gyermekeknek palatábláikat és könyveiket padjaikban pontosan meghatározott egyforma módon kell tartaniok. Kell, hogy létezzék egy olyan mód, mely kevesebb zajjal jár és kényelmesebb, mint a többi. Állapítsa meg a tanító, miképen lehet a legjobban eljárni, s aztán vigye is keresztül a leg-

jobbnak talált módot. Állandó jelt kell meghatározni minden mozdulatra a könyvek elővételében és visszatevésében, a tollak tisztítása vagy eltevése végett stb. A cél mindig csak az, hogy időt takarítsunk és a zajt csökkentsük; a mi annál tovább megy, az túlságos »dressura«.

Hiba, ha az udvaron elhanyagolod a felügyeletet. Ha az udvaron nem vigyázunk eléggé a gyermekekre, akkor az iskolában sem könnyű velők bánni. Ha a gyermekek rút szokásokat vagy nem tiszta és durva beszédet tanulnak el az iskolában, ez nagyjából az órák közti szüneteken történik. A tanítónak azért kell jelen lennie a játszótéren, hogy minden illetlenséget távol tartson, a nélkül, hogy megakasztaná az egészséges sportokat és az ártatlan üdülést. Durva játékokat, melyek bántják azoknak nyugalmát, kik bennök részt nem vesznek, vagy veszélyeztetik a játszóknak tagjainak épségét, nem fognak választani a tanító jelenlétében. A tanítónak azért nem kell az udvaron fel és alá járni, mint valami strázsának, de mégis elejét veheti annak, hogy a pajkosság teljesen lerontsa az iskolai illendőséget, vagy hogy szándékosan rongálja egymás ruháját (pl. betörjék egymás kalapját), s ügyelhet arra, hogy kellő gondot fordítsanak a beszéd tisztaságára és az udvarias modorra.

Hiba, ha félrevonulsz a gyermekek játékaik elől.

A tanító jelenlétének az iskola udvarán kettős a hivatása: először, hogy eltávolítsa a rosszat, másodsor, hogy fejleszse a jót. A gyermek sohasem nyilatkoztatja úgy egész természetét, mint ha játszik. Úgy fizikai és szellemi, mint erkölcsi ereje lép akkor a sorompóba. Payne mondja: »Nincs-e a játékosztönnök mélyebb jelentősége? Csak időtöltés kedvéért adta volna-e a mindenható? Csak hogy meddő mozgásra adjon alkalmat? Csak hogy önmagában már véget is érjen? Nem! Látom most, hogy eszközül szolgál arra, hogy a gyermek minden erejét kifejtse. A játékkal tanulja meg tagjait és egész testi szervezetét használni, s ezen használatallal gyarapszik egészsége és ereje is. A játékkal tanulja a gyermek megismerni a külső világot, az őt környező tárgyak természeti tulajdonságait, kölcsönös hatásukat egymásra, az ezen jelenségek és ő közte fennálló vonatkozásokat, s ép ezen ismerete az, mely egész életére állandó tőkéje marad. A játékkal, melylyel együtt jár a szövetségek kötése és a vállvetve való működés, kezdi fölismerni a morális összefüggéseket, kezdi érezni, hogy nem élhet egyedül, hogy közösség tagja, melynek jogait el kell ismernie, ha azt akarja, hogy az övéit is elismerjék.

A játékban tanul meg céljai kedvéért eszközöket kieszelni; ott tanul meg feltalálni, szerkeszteni, fölfedezni, kutatni, képzeletében közelbe hozni azt, a

mi távol van, a tények nyelvét áttenni a szók nyelvébe, s megtanulja anyanyelve conventionalis használatát. Szóval a játék azon eszköz, mely kifejti a gyermek egész lényét s hatalmassá növeli, s a mely tehát nem vész el magában.« Dr. Harris így nyilatkozik: »Sokat beszélnek a játék hasznosításáról, ele a játékot, magában véve, nem kellene hasznosítani; kell, hogy tér jusson a gyermek spontán játékkedvének minden korlátozás nélkül.«

Az a tanító, ki nem ismeri fel e tényeket s nem jár el szerintük, az soha sem ismerkedik meg eléggé bensően tanítványaival s elmulasztja a legtermészetesebb és legtökéletesebb ellenőrzés módját. Mindenütt kissé leplezve marad a gyermek természete, csak a játékban nem. Milyen fontos dolog tehát a tanítóra nézve, hogy a helyett, hogy megakasztaná az ártatlan és egészséges gyermekkor játékos szellemét, kellő sympathiával legyen iránta, hogy fejleszze és a helyes mederbe terelje. Milyen igazi méltóság nyilvánul abban, ha a teljesen felnőtt ember játszik — az érett férfi fejével s egy gyermek eszével és szívével. Mennyire különbözik e veleszületett méltóság azon hamis zománcztól, mely mihelyt kissé hajlítják, már is reped, és mutatja az alatta rejlő durvább vagy gyengébb anyagot. Az a tanító, a ki nem tud a gyermekekkel játszani a nélkül, hogy »foga fehérét ne mutassa«, nagyon sajnálatra méltó. Egyike a legfontosabb. melyek a mellett szólnak, hogy nagyobb,

hagyjunk tanítónők kezében, épen az, hogy ezek nem tudnak mindig részt venni játékaikban.

Hiba, ha a gyermekek elevenségét minduntalan el akarod nyomni. Van e tekintetben háromféle nevelő. Van, a ki gátat vet a gyermek szabad törekvései forrásainak s visszafordítja az álló vizet a gyermeki életre úgy, hogy egészen elkábítja. Van aztán, ki a másik szélsőségbe csap át s azt mondja: »Hagyjuk meg a természetnek szabad útját, hadd fejlődjék a gyermekség magamagától.« Ez utóbbi eléggé szabadjára engedi a víz folyását, csakhogy ennek megvan az a szerencsétlen törekvése, hogy rossz irányba téved. Mint a valódi víz, ez is »hegyről lefelé« folyik, s igen sokszor mocsárrá változtatja azt, a mi termékeny völgy lehetett volna. A helyes módszer ellenben felismeri a természeti tehetségek teljes kifejlődésének és szabad használatának szükségességét, de irányt szab neki a nélkül, hogy feltűnnék, hogy teszi. Kiszemeli azt a medret, melyben a folyónak folynia kell, s a jellemnek minden kis csermelyét oly irányba hajtja, hogy a mint a folyó előre folyik, mindinkább szélesebb, mélyebb és erősebb folyásúvá lesz, míg hatalmas folyam lesz belőle, mely áldásos szállítmányokat hord a hátán az élet nagy tengere felé.

Sok tanító elszörnyed tőle, ha a gyermekek a tanteremben nevetnek. Az ilyen fegyelem pedig, mely nem tudja túrni az időközönként való jóízű

nevetést, természetellenes és egészségtelen. A vigyorgást és röhögést, mint illetlen dolgot, meg kell tiltani, de a természetes, szívből fakadó nevetést, a melyre elegendő ok bírta lígy a tanítót, mint a tanulót, akárhányszor el lehet viselni az iskolai fegyelem eredményeinek minden kockáztatása nélkül.

Hiba, ha nagyon is közel állasz az osztályhoz.

Egy jól rendezett iskolában körülbelül 30 cm. magas emelvénye van a tanítónak,* a melyről előad. Ez oly helyzetet ad neki, a melyből minden tanulót láthat. Ha ezt elhagyja és nagyon közeljön a tanulók első sorához, nem tekintheti át egyszerre az egész osztályt. Azokat, kik legközelebb vannak hozzá, nem fogja látni, s még kevésbé fogják azok őt látni. Az eredmény tehát ellenőrzésben való veszteség a tanító részéről, s okulás dolgában a tanulók részéről, mert egy tanuló sem tud hosszabb ideig figyelni a tanító szavára, ha nem látja.

Mind az iskolában, mind az udvaron oly képen kell a tanítónak elhelyezkednie, hogy. egyszerre

* Ez egyike azon kevés pontnak, melyben az amerikai szerző nézete nem egyezik meg a mienkkel. Az iskolának kerülnie kell mindent, a mi bonyolódott vagy mesterkéltné, s így minden mesterséges elkülönítést is tanító és tanuló között. Ezért felesleges az emelvény és kathedra is — a tanító egy és ugyanazon síkban álljon tanítványaival, és így nézze körültekintő szemmel a vele közösen, egyenletesen munkálkodó osztályt; csak egy kis asztal álljon elől az osztálynapló vagy esetleg a tanító könyvei stb. számára.

minden tanulót láthasson. E helyzetet szakadatlanul meg kell tartania, még akkor is, ha az udvaron sorba állítja vagy exerciroztatja a tanulókat.

Hiba, ha kézzel hozzá nyúlsz a gyermekhez, hogy egyenesen üljön a helyén. Ha a tanító mindig úgy áll, a hogy kell, hogy növendékeit mind egyszerre áttekinthesse: nem fogja e súlyos hibát elkövetni. Ha a gyermeket erőszakkal igazítod meg helyen, csak rossz érzéseket támasztasz lelkében. Csak makacs dacz, vagy valamely mozdulat keresztülvitelében mutatott túlságos pongyolaság esetén szabad így eljárni. E két esetben ugyanis igen nagy a kísértés, hogy megragadjuk a vétkezőt; de ez esetben is jobb, ha ellentállunk a kísértésnek. Az első esetben jobban teszed, ha a gyermeket egészen kiutasítod a sorból és vétsége természetének megfelelőleg megbünteted, — a másik esetben jobb, ha az »ügyetlenek csoportjába« küldöd külön tanítás végett.

Hiba, ha nagyon is sok rossz érdemjegyet osztogatsz. Némely osztályban folytonosan hull a rossz jegyek zápora: majd a magaviseletből, majd a tanulásból osztogatják a rossz jegyeket. Ily osztályok tanítói gyakran panaszkodnak, hogy »tanítványaik nem is törődnek a kapott jegyekkel.« Hát bizony nagyon meglepő dolog is volna, ha törödnének velők — akár ők, akár szüleik. Ha jól szervezett iskola-

ban valamely tanuló, még ha a legrosszabb, is 5—6 rossz magaviseleti jegynél többet kap. ebben keresendő az egész bajnak oka. A tanító bizony csak magamagának tegyen érte szemrehányást. Ő csak azért osztogatott annyi rossz érdemjegyet, hogy magát a fáradságtól megkímélje, vagy pedig mert nem mer valamely bajos esettel a kellő módon szembe szállani. Ha a tanulásból osztogatott sok rossz jegyet, ez is kilencz esetben tíz közül a tanító hibája. A feladatok vagy nagyon nehezek vagy igen hosszúak; nem adta meg a kellő magyarázatot, vagy pedig nem tanította meg a növendékeket arra, miképen tanuljanak, vagy nem gondoskodott komolyan a tanulásra való ösztönzésről.

Hiba, ha igen apró hibákat nagyon is szigorúan megtorolsz. Sok tanító utolsó cseppig kiüríti »haragja edényét« a kis bűnösök fejére, ha vétségük nem valami komoly természetű is. Legszigorúbb arcukat öltik, legkeményebb szavaikat szedik elő, hogy a szegény szerencsétlent megdorgálják, ki gondatlanságból elejtette palatábláját, vagy hátra vetette tekintetét mögötte ülő szomszédjára. Az ilyen tanító növendékei hamar hozzá szoknak, hogy még a parancsot is kevésbe vegyék, ha mennydörgés nem kíséri. Bamba külsőt is mutatnak, mert képtelenek a büntetés szigorúságát összeegyeztetni az eset körülményeivel. Ily eljárás igen zavaró hatással van a gyermekek erkölcsi tulajdonságaira, mert csakhamar

azt hiszik, hogy valamennyi vétségük egyformán súlyos természetű.

Rendkívül fontos dolog, hogy a tanító sohase téveszsze össze a véletlent a szándékkal, vagy az önkénytelent az önkényessel.

Hiba, ha nagyon sokat panaszkodó! vagy zsém-belődöl. Egy tanítót se szeretnek oly kevésbé a gyermekek, valamint szülei, gyámjaik és a tanfelügyelők is egyaránt, mint a javíthatatlan zsém-belődöt. Ő maga sem szeretné magát, ha szerencséje volna saját magát alaposan megismerni, de nem is sejtí, mennyire kiállhatatlan az az örökös panaszkodás. »Nekem soha életemben nem voltak ily rossz tanulóim, — én nem tudom, mit tegyek velük,« ezt mondogatja mindig, ha valamely tekintélyes ember meglátogatja iskoláját, s tanítványai megutálják, mint a hogy a velők egyívású árulkodókkal teszik. Sőt maga látogatója is szánalommal nézi őt, mint olyant, a ki úgy látszik — saját nagy gyengeségével és arra nem valóságával dicsekszik. Tudnia kellene, hogy egy nagyobb osztály, igazi fiú- vagy lánycsapat, sohasem tanul valami roppant buzgósággal csupán csak a tanulás iránti szeretetből, s nem viselkedik egyforma illedelmesen és szépen csakis azért, mert szeretetreméltó természetük így hozza magával. Épen az a tanítónak a feladata, hogy ösztökélje a gyermekekben ismeretek utáni vágyukat és fejleszsze természetük jobb oldalát,

úgy hogy e tulajdonságuk erős támasza legyen az osztály vezetésében és ellenőrzésében. Minden egyes tanuló bizonyos tekintetben más-más bánásmódot kíván. Mindez együtt teszi oly nagyszerűvé tanítói hivatásunkat. Oly tanító, a ki mindig vagy szid vagy gúnyolódik vagy panaszkodik, sohasem nyerheti el kellő mértékben növendékeinek rokonszenvét. E nélkül pedig nem vezetheti őket kellőképpen s nem várhatja tőlük a megfelelő erőfeszítést iskolai munkájukban. A ki fölismeri és kellő ítélettel pártolja is növendékeinek gyenge törekvéseit, az biztos lehet róla, hogy ily módon nagyobb buzgóságot és komolyságot is létesít majd.

Hiba, ha a gyermekeknek megengeded a sűgást, azon ürűgy alatt, hogy hadd segítsék egymást. A sűgás a tanulóórak alatt menthetetlenűl nagy baj, s a kik megengedik, sűlyos hibába esnek. Vannak, a kik, hogy annak némi igazolását keresék, a mit megtiltani nagyon is gyengék vagy közömbösek, azzal védik a sűgást, hogy »meg lehet engedni a gyermekeknek, hogy segítsék egymást dolgaikban.« E mentség két okból hamis: először is nem lehet a »sűgást« az e szóval jelölt határra szorítani, másodsor a gyermekek nem taníthatják egymást. Hát oly könnyű-e a tanítás mestersége, hogy minden gyermek képes rá, hogy gyakorolja? Semmi esetre! Még felnöttek is csak kevesen bírják a tanítás képességét, s hosszú gyakorlat kell hozzá,

hogy egy átlagos ügyességű és kellő műveltségű emberből is derék tanító váljék. Milyen nevetséges tehát, ha minden gyermeknek megengedjük, hogy, a mikor neki tetszik, elvállalja a tanító feladatát. De föltéve, hogy helyes a mentség, akkor valamennyi tanulónak meg kellene adni ezt a kiváltságot, de nem szabad annak csak egyesek kiváltságos jogának látszania. Mi jó eredne belőle még a magasabb osztályokban is, ha a növendékeknek megengednők, hogy segítsék egymást? Péter nem tudja megcsinálni példáját és szomszédjától, Páltól kér segítséget. Pál azt mondja neki: »Szorozd meg 4967-et 13-al és a szorzatból vonj négyzetgyököt stb.« 0 tehát csak elmondja neki, mit tegyen. Előbbre vitte-e ez által valahogy Pétert? S lesz-e Péternek mindig egész életén át Pálja az oldalán, a ki, majd ha üzleti számításait kell végeznie, megmondja neki, mikor szorozzon, mikor oszszon? Azon tanítók, kik megengednék, hogy növendékeik e rendkívül nevelő (?) rendszert gyakorolják, egy kicsit megijednének, a mikor rajta kapnák tanítványaikat, hogy példáik kidolgozását is egyszerűen lemásolgatják egymásról. Már pedig mi itt a különbség? Az elmondás (sűgás) nem egyéb, mint a lemásolás szóbeli módja. A felelés és a gyermekek szellemi fejlődése szempontjából egyre mennek. Ha arról volna szó, melyik mód hasznosabb a növendék haladására nézve, okvetetlenül a másolást kellene annak mondanunk, mert hiszen Péternek ,többet kell dolgoznia, ha másol, mint ha csak hall-

gátja, a mit neki Pál mond. A másolás a csendesebb módszer is, és így a két baj közül a kisebbik.

Hiba, ha megengeded, hogy a gyermekek az óráközök alatt rendetlenkedjenek a tanteremben. A növendékeknek nem is szabad megengedni, hogy az óráközök alatt benn maradjanak a tanteremben, kivéve ha rossz idő van. Apraja-nagyja, fiú és leány egyaránt kell, hogy felhasználja az adott alkalmat friss levegő szívására, természetesen kellően ügyelve a ruházatra, ha hideg van. Hideg időben meg lehet engedni azoknak, kiknek mellbajuk van, hogy bent maradjanak, de nem szabad nekik megengedni, hogy a teremben köröskörül járjanak, kivéve, hogy bizonyos kellő rendszeres módon teszik, a minőt tanítójuk elrendel. Ha az idő nagyon is zord hozzá, hogy a gyermekek kimehessenek, akkor a közönséges szórakozásokat kell elővenni, s testgyakorlatokra fordítani az időt, mialatt az ablakok szellőztetés végett nyitva legyenek. Ily testgyakorlatok mindnyájuknak öröme és hasznára, válnak, s minden óra végén tartatók néhány perczig.

Hiba, ha — kivéve végső szükség esetén — magasabb tekintélyhez folyamodói. A segédtanítók sokszor küldenek a vezető tanítókért apró bajok elintézése végett. Okos tanítók természetesen megtiltanak ily gyermekséget. A vezető tanító nem teheti, hogy saját osztályát minduntalan elhanyagolja, hogy

gyenge vagy szeszélyes segédének segítségére siessen. Ha a tanító elgondolná, hogy mennyire lealacsonyítja önmagát, ha szükségtelenül fordul vezető tanítójához, akkor csak nagyon ritkán folyamodnék ez eszközhöz. Hogy is tekinthetnének a növendékek tisztelettel oly személyre, ki öncsinálta kémme lesz, s a ki csak azért vigyáz az esetleg előforduló vétségekre, hogy a vezető tanítót elhíhassa a fenyítés eszközlésére.

Hiba, ha a bejelentést vagy tanúságtételt össze-
 téveszted az árulkodással. Sok dolog van, a mit a tanítónak tudnia kell és a mit a növendékek segítése nélkül meg nem tudhat. Tulajdonképen nem volna szabad véteni egy iskolai szabály ellen sem, hogy a tanító meg ne tudja a dolgot. Némely tanítók annyi megszorító szabálylyal veszik ugyan körül tanítványaikat, hogy nem is lehetnek természetesek s nem engedhetik át magukat egészséges fiúmultságoknak a nélkül, hogy folytonosan rettegniök ne kellene, nem szegnek-e meg valami szabályt. Lehetőleg kevés szabályt állítsunk fel a gyermekeknek a tanító távollétében való magukviseletére, és azoknak is csak a tulajdon védelmére és valóságos rút dolgok elhárítására kell szorítkoznioik. Ha az iskola tulajdonát bántják, rongálják, piszkolják, vagy ha a tanulóknak erkölcsi tisztaságát veszélyezteti egynéhány fiúnak folytonos rút beszéde vagy fertelmes szokása, akkor nagyon fontos dolog, hogy a tanító

tudomást szerezzen az illető tényekről. Az iskola közhangulata olyan legyen, hogy az a gyermek, a ki valami rosszat tesz, tanulóársai sürgetésére maga jelentkezék, a kiknek közbelépését menti az, hogy önmagukat vagy közös tulajdonukat védik. Ha ő maga jelentkezni vonakodik, akkor a gyermekek kötelessége lesz, hogy a dolgot följelentsék, kivéve ha csak igen kicsinyes vétségről van szó, melyre nézve elegendő, ha a vétkes sajnálatát fejezi ki, s megígéri, hogy ilyet többé nem tesz. Ha a gyermekek ilyenmő esetben felvilágosítást adnak a tanítónak, az semmi esetre sem tekinthető »arulkodásnak« a szó közönséges értelmében. Arulkodásnak csak akkor nevezhető a följelentés, ha aljas indító okokból történik, pl. azért, hogy valamely vetélytárs pellengérré jusson vagy büntetést kapjon. Másfelől ép a kellő felvilágosítás adása követeli a legnagyobb erkölcsi bátorságot és igen gyakran szükségessé teszi a közjóért való önfeláldozást. Vannak, kik a följelentést még akkor is »nem férfias« dolognak tekintik, midőn a tanító valamely vétségre vonatkozó vizsgálat közben kihallgatja az osztályt. Akárhogy vélekedjünk az önkénytes följelentésről, — arra nézve csak egy nézet lehet, mi a tanuló kötelessége, ha a tanító tanúságtételre szólítja fel. »Nem férfias bizony!« Hát az sem férfias dolog, ha a tanú bizonyágot tesz törvény előtt? S az iskola nem egy apró világ-e, melyben a tanító vizsgálata valóságos törvényszéki tárgyalás? Míg az

aljas és önző motívumokból eredő árulkodást mint a lehető legkevésbé férfias és legnemtelenebb dolgot okvetetlenül kárhóztatni kell, addig másfelől fejleszteniük kell növendékeinkben bizonyos nyíltság és tisztességtudás szellemét, mely arra bírja őket, hogy a mikor a tanító nincs jelen, mintegy ők maguk helyettesítsék őt az ellenőrzésben.

Okos tanítók egyébiránt nem indítanak vizsgálatot minden kicsinyes ügyben.

Hiba, ha később jösz. Ez rossz példát mutat a tanulóknak és különben is igen nagy baj. A növendékek bizonyára nem lesznek pontosak, ha a tanító nem az. Ok mindenben inkább csak tettei által vezetetik magukat mint szavai által, illetőleg abból ítélik meg, mekkora értéket tulajdonít ő maga saját intézkedéseinek, hogy mennyire jár el szerintök. Ha tehát maga nem pontos, akkor elveszti hatalmát növendékei fölött, még pedig oly igen fontos irányban, melyben leginkább befolyásolhatná őket. De különben is igen rosszul teszi a tanító, ha későn jön. Neki nyáron legalább is egy negyedórával, télen pedig félórával a tanítás megkezdése (illetőleg iskolanyitás) előtt kellene az iskolában lenni. Ha a növendékek az iskolaépületben rendetlenkedhetnek, mielőtt a tanító eljön, akkor nem csoda, ha nehezen sikerül őket a tanteremben és az órák alatt is féken tartani. Külön reggeli üdvözlés minden tanuló részére a legjobb mód arra, hogy befolyást nyerjünk felettök.

Temperamentumuk sajátosságait ilyenkor sokkal jobban felismerhetjük s jobban elbánhatunk velők, mint a nap bármely más részében.

Hiba, ha külsődet elhanyagolod. A tanító minden tekintetben mintája legyen tanítványainak. Bizonyos, hogy modorát és szokásait mindenben utánozni fogják. A legjobb leczkék, melyeket csín és tisztaság dolgában adhat, nem előadások, hanem jó példák. De azért mégis többet kell tennie, mint pusztán mintának lennie. Beszéljen itt-ott modorról, külsőről, öltözetről stb., de cselekedjék is e tekintetben. Minden nap gyakorolhat erre nézve felügyeletet minden formális czeremonia nélkül is. Így oda nézhet a gyermekek cipőire, a mint az iskola elé jutnak; arcukra és ruhájukra, a mint »jó reggelt« mond nekik; kezükre és körmeükre, mialatt írnak stb. — mindegyre ügyelni lehet a nélkül, hogy külön időt kellene megállapítani egy általános bíráló szemlére. A kik ellen kifogás tehető, azokat előbb nyájasan meg kell inteni, azután ki is lehet őket küldeni, hogy hozzák rendbe az illető elhanyagolt dolgot. Ha csak kicsiségről van szó, akkor az iskola folyosóján is megigazíthatják, a hol az iskolai mosdóasztal stb. van felállítva. Ha a növendéken valamely tekintetben többször veszünk észre hiányt, haza is küldhetjük, hogy szüleik is tudomást vegyenek a dologról. Az olyan szülők, kik méltók rá, hogy véleményökkel törődjünk, minden

esetre csak hálások lesznek a tanító iránt, kik gyermekük rossz szokásaira figyelmezteti őket.

Hiba, ha tanítás közben ülsz. Az egészségre nézve is jobb állani és ide s tova mozogni, a mennyiben ez lehetséges a nélkül, hogy az osztályt zavarjuk. A folytonos lábdobbantástól, melyet sok tanítónál látunk, ha tanítványainkkal beszélgetnek, jó tartózkodni. A tanító jobban is ellenőrizheti osztályát, ha áll, mint ha ül. Azonkívül elevebb és erélyesebb is lesz így a tanításban. Ha elfárad, leülhet pár perczre. Hölgyeknek különösen meg lehet bocsátani, ha leülnek.

Hiba, ha parancsolsz, a mikor intés is elegendő volna. Az intés arany kulcs, melylyel sok kaput ki lehet nyitni a növendékek- és szüleikkel való érintkezésben, mely külömben örökre ellenállana a parancs és a kényszer ostromának. Csak ints és ajánlj érthető módon és okadatulva bármely javítást öltözet, ízlés, modor dolgában, vagy az iskolai munka és magaviselet akármely pontját illetőleg, s az osztálynak legalább is fele engedelmeskedni fog intésednek, vagy azért hogy kedvedben járjanak, vagy mert meg vannak győződve, hogy csak javukra szolgál, ha így cselekszenek. S ha ekképen az osztálynak csak fele is melletted van, akkor könnyű dolgod lesz szép nyugodtan (minél nyugodtabban, annál jobb) oly közvéleményt létesíteni az osztály-

ban, mely az általad ajánlott változásnak kedvez. Ha a jó mag egyszer el van vetve, csak hadd nőjön ez magától nagyra, te csak légy türelmes és a jó majd terjedni fog. Legfeljebb csak kettő-három lesz az iskolában, kit majd nagyobb nyomással kell arra bírnod, a mit kívánsz.

Hiba, ha nem figyelmezteted idejekorán azon szüléket kiknek gyermekei gyakrabban rendetlenkednek. Axióma, hogy a tanítóknak és szüléknek összehangzásban kell munkálkodniok. A mennyire lehetséges és észszerű, az iskolai fegyelemnek meg kell egyeznie a házival. A tanítónak tisztelnie kell a szülék jogait és véleményét, viszont ezeknek meg kell védeniök a tanító tekintélyét. E kívánatos célzt csak akkor lehet elérni, ha bizonyos rendszeres közlekedés jön létre az érdekelt felek között. Mindig van az iskolában néhány növendék, a ki a nélkül, hogy komolyabb jellegű vétséget követne el, igen sok bajt okoz a tanítónak. Nincs a gyermekeknek egy faja sem, mely annyi kellemetlenséget és kint szerezne a tanítónak, mint ép ezek, s bizonyos idő múlva szükségessé is válik, hogy valami erősebb lépésre határozzuk el magunkat és esetleg szigorú büntetést alkalmazzunk a vétkezők ellen. Ez a büntetés aztán rendesen nagyon is szigorú magához az ép legutóbb elkövetett vétséghez képest. Ez utolsó kihágás, melyre a büntetés következett, rendesen csak az utolsó csepp, mely kifolyatta a csordultig

telt vedret, s a büntetés tulajdonkép »a bűnök egész sokaságát« torolja meg. A megbüntetett gyermek szülője tudakolja a büntetés okát és saját gyermekétől vagy másoktól; a kiskorú kérdezősködik, csak az utolsó vétségről értesül. Így aztán természetesen azt következteti, hogy a tanító oktalanul szigorú vagy pláne rendkívül igazságtalan, és — sajnos — igen sok esetben nagy emphasisal ki is fejezi e véleményét gyermeke jelenlétében. Néha az egész iskola előtt valóságos drámai módon nyilatkoztatja érzéseit. Mind a két esetben az eredmény nem lehet más, mint hogy a növendékek tisztelete csökken tanítójuk iránt. Nem is lehet ezért a szülőket vádolni, kivéve ha pontosan és őszintén értesítették gyermekük előbbi vétségeiről, a mint lassanként felhalmozódtak. Jó, ha ez értesítések írásban történnek, és a tanítónak visszaadtnak a szülő aláírásával, hogy azokra, ha kell, hivatkozhatók. Ha a növendék elég érett hozzá, legjobb, ha ő maga írja az értesítést a tanító utasításai szerint. Ez jó hatással lesz a növendékekre s a tanító időt is kímél vele. A legtöbb esetben természetesen a tanítónak, nem pedig a, növendékeknek kell e tudósítást megírnia. Itt-ott a gyermek szóval is közölheti a dolgot szüleivel.

Hiba, ha szükségtelenül zaklatod a szüléket.

A tanító igen gyakran szükségtelenül éles és barátságtalan kifejezésekkel él, a mikor a szüléket gyer-

mekeiknek rossz magaviseletére figyelmezteti,* vagy valamely hanyagságról vagy gondatlanságról tudósítja őket, melyet személyük vagy ruhájuk tisztaságát, csínját illetőleg észrevett. A mennyire lehet, nem szabad sérteni a szülék érzését. A tanító csak úgy remélheti, hogy könnyen és kellő módon vezetheti osztályát, ha a szülék sympathiáját is bírja — ezt pedig nem bírhatja, ha udvariatlan vagy kellelténél élesebb irántuk. »Szelídség« legyen a jelszava. Udvarias és kellő tiszteletet mutató beszélgetés vagy levelezés csodákat mívelhet arra nézve, hogy a szülékben érdeklődést támaszszunk iskolai ügyek iránt, és - segítségüket, támogatásukat megszerezzük. Az olyan tanító, a ki így beszél a szülékkel: »Sajnálom, hogy Pista oly gyakran elmarad, — oly okos fíhí, s oly nagy előnyt szerez tanulótársainak maga felett az által, hogy nincs jelen«, vagy pedig: »Kár, hogy az olyan csinos gyerek, mint Jancsi, gyakran nem mosakodik vagy fésűiködik« — az olyan tanító eléri célját a nélkül, hogy a szülék megszegyenítve éreznék magukat.

Hiba, ha indulatoskodol, mikor a szülékkel értekezel. A tanítóknak igen gyakran nagy okuk van boszankodásra az igazságtalanság, sőt gyakran durvaság vagy gorombaság miatt, melylyel a szülék részéről találkoznak. Kapnak tőlük leveleket telve kegyetlenül igazságtalan vádakkal és keserű megjegyzésekkel, hogy »mennyit kell fizetniök, hogy a

tanító úrnak vaj is jusson kenyéréhez«. Néha el is jönnek az iskolába, hogy megfélemlítsék és bántalmazzák a tanítót. Ilyen és hasonló körülmények között az cselekszik leghelyesebben, a ki megőrzi higgadságát és nyugalmat.

Nem lehet rossz néven venni a tanítótól, hogy boszankodik, de nem kell ezt mutatnia. Gondoljon csak arra, hogy a szülők rendesen egész helyesen okoskodnak azon értesítés szerint, a melyet kaptak. Ok csak egy részről hallottak az esetről, még pedig többnyire nagy túlzással, vagy pláne szörnyű ferdtéssel.

Az igaz, hogy nem kellene itélniök, míg meg nem hallgatják mind a két félt, de szeretetök gyermekük iránt, kiről azt hiszik, hogy igazságtalanul bántak vele, és a kinek jogait mint szülői oltalmazni kötelesek, ezt feledteti velök. Tényeknek veszik a gyermekek állításait, és természetesen nagy indulatra lobbannak. Bátran mondhatjuk, hogy igen kevés szülő haragszik ok nélkül a tanítóra, föltéve, hogy a gyermek tanúságtétele megbízható volna. Ha a tények olyanok, a minőknek a gyermek állítja, akkor a szülők okoskodása mindig helyes és haragjuk csak lovagias védői érzésüknek nyilvánulása, mely bennök mint a gyermekeknek istenadta oltal mázéiban keletkezett. Csakhogy a tények rendesen mások, mint a hogy a gyermekek előadják. A nélkül hogy szándékos hazugságra vetemednének, rendesen képtelenek arra, hogy igaz módon adjanak számot

kapott büntetésükről vagy bármely rájuk vonatkozó körülményről. Ep ebben rejlik a tanítónak haragos szülőkön gyakorolható hatalmának titka, ha okosan él vele.

Ha valamely méltatlankodó szülő indulatos tanítóra akad, már ezt a körülményt is nagyon világos tanújelnek tekinti, hogy a tanító oktalan, és ez neki elegendő bizonyíték gyermeke állítása mellett.

A haragos tanító csak *úgy* cselekszik, mint más haragos ember szokott. Csak arra törekszik, hogy minél kellemetlenebb és igazságtalanabb dolgot mondjon, s most ad igazán a szülőknak először becsületes okot a panaszra. Ha a tanító nyugodt marad és levél útján vagy személyesen kimutatja a szülőknak, hogy a gyermek előadása nem felelt meg a valóságnak, gyorsan kivívhatja győzelmét, s ily győzelem elegendő. Az ekképen egyszer meggyőzött szülő mindörökké meg van győzve. A tanító csak úgy hitetheti el a szülővel, hogy gyermeke hamisan adta elő a dolgot, ha előbb meggyőzi arról, hogy tökéletesen részrehajlatlan, és hogy nincs benne a rosszindulatnak vagy előítéletnek legkisebb szikrája sem.

Ez azonban nem sikerülhet neki, ha indulatos módon értekezik a szülőkkal. Ha ellenben modora szilárd, de nyugodt, beszédje határozott, de mérsékelt, akkor egyszerre kitörli a szülő lelkéből azt a benyomást, hogy előítéletes a gyermek iránt, és a

dolog barátságos úton van elintézve. Más úton nem érhet el a tanító ily tökéletes diadalt. Ily módon nemcsak ellenséget győz le, hanem barátot is szerez.

Hiba, ha valamely haragvó szülővel az osztály színe előtt veszekedel. Ha még a tanító is megharagszik, akkor a növendékek nagyon csúnya veszekedésnek lesznek tanúivá. Ha pedig nem haragszik meg, akkor sokan az osztályban azt hiszik, hogy megjíedt. Mind a két esetben kárt vall az iskola ügye és csökken a növendékek respectusa a tanító tekintélye iránt. Nem tekinthetik az ő hatalmát valami nagynak, ha akármely szülő oda jöhet és sértő vagy kicsinylő módon kérdőre vonhatja. Ha valamely szülő jön, hogy felvilágosítást kérjen az iskolai vezetésre vonatkozó valamely félreértés dolgában, akkor fogadja őt a tanító udvariasan az ajtónál, adjon osztályának néhány perczre kis munkát, s menjen a szülővel kissé félre, hogy megadja a kívánt felvilágosítást. Ha azonban a szülő nagyon is oktalannak mutatkozik, akkor adja a tanító nyugodtan tudtára, hogy idejét most osztályának kell szentelnie, de ha őt az előadás után újból meg akarják látogatni, vagy az ő látogatását fogadni, szívesen szolgál további magyarázattal.

Hiba, ha az osztály előtt csípős megjegyzéseket tesz a szülőktől kapott levelekre. Ilyet tenni

nem valami nagy szellemre vall, s elárulja az osztály előtt, hogy tanítóját izgatják és nyugtalanítják szülei megjegyzései. Ez csak alább szállítja méltóságát, s ha nincs növendékei között, kinevetik. Méltatlan dolog különben a szülővel szemben is, leveleiket vagy részleteket belőlük felolvasni az osztály előtt. E levelek privátközlések, s mint ilyeneket, nem szabad őket a nyilvánosság előtt való commentálgatással megszensteleníteni.

II. FEJEZET.

Hibák a fegyelmetartásban.

Hiba, ha tanítani próbálsz, mielőtt teljes rend van az osztályban. A tanítónak egyáltalában nem volna szabad tanításra gondolni, mielőtt erre nézve közte és osztálya között teljes megértés nem jön létre; míg világosan meg nem mutatja az osztálynak, hogy okvetetlenül szükséges, hogy egy személy korlátlan úr legyen, s hogy őt illeti meg ez a jog úgy hivatalának érdeménél, mint magasabb intelligenciájánál, tapasztalatánál és jellembeli erejénél fogva. Ha az ő dolgaiban és az osztályban nincs rend, akkor nem remélheti, hogy bármiben sikert érjen. Ha valamely hadseregben nincs meg a kellő fegyelem, akkor a sereg csak szervezetlen csöcselék, mely tehetetlen, vezethetetlen és ellensége kegyelmének van kiszolgáltatva. Ha az iskolában rend nincs, akkor a tanító munkájának legalább is a fele hiábavaló, részint mert a tanulók figyelmetlenek, részint pedig mert a fegyelmet folyton vissza kell szorítgatnia — a tanító által u. n.

tűrhető — határok közé. A tapasztalat bizonyította ezt, s ezért a jó tanító jó rendre törekszik, még mielőtt megpróbálja a tanítást. Az a tanító, a ki már azonnal első nap nem szerez magának kellő állást, ritkán viszi valami sokra az iskolában. Nagyon siralmas gyengeséget mutat az a tanító, a ki megengedi tanítványainak, hogy ők alkossák meg az iskola közvéleményét és tőle függetlenül szabják meg a jellegét.

Hiba, ha a rend fentartását összetéveszted a rend szerzésével. Sok tanító elfelejti, ha új osztályt vállal, hogy idegenekkel van dolga, a kiknek szeretetére és rokonszenvére még nincs jogcíme. Gyakran már első nap elvesztik hatalmukat a gyermekek fölött, mert azokat az elveket gyakorolják, melyek a jobb fegyelemnek csak fentartatása érdekében használhatók előnyösen. Oly ösztönökhöz folyamodnak, melyek még szunnyadoznak, és oly motivumokhoz, melyek reájuk nézve még nem léteznek. A növendékek az első napot avval töltik, hogy az »új tanítót« tanulmányozzák, nem pedig leczkéljüket, s minél megfoghatatlanabb és kevésbbé hozzáférhető, annál nagyobb a respectusok. Ok is úgy, mint a felnőttek teszik, mélységnek tekintik majd a mysteriosus hallgatást s nagy önmegtartóztatás jelének veszik a nyugodt modort. Azt egy okos tanító sem fogja elvárni, hogy növendékei azonnal első pillanatra megszeressék. Az első pár

nap alatt az legyen a főörekvése, hogy megmutassa nekik cselekvésével és modorával, nem pedig szavával, hogy érti önmagát, érti növendékeit s egymáshoz való viszonyukat. Ha sikerül neki iránta való kíváncsiságukat fölkeltenie, ez az első lépés arra, hogy tiszteletüket magának biztosítsa. Ezen kívül még csak három dolog szükséges okvetetlenül az első hét alatt:

1. Meg kell mutatnia, hogy mindig mindenkit lát, s hogy senki sem tehet rosszat, hogy ő meg ne tudná.

2. Határozottnak kell lennie szándékos vétség esetén a büntetés odaítélésében. Egy szigorú legyintés, melyet azonnal első nap gyorsan és nyugodtan rámér valamely gyermekre, — nagy segítségére lehet a testi fenyítés további fölöslegessé tételében.

3. Be kell bizonyítania, hogy teljesen ura annak, a mit tanít.

Egy tanítónő egyszer olyképen fékezte meg a lázongó növendéket, hogy odanyújtotta neki a maga pálczáját, azzal a felszólítással, hogy (a gyermek) üsse meg őt (a tanítónőt). Már előbb kifejtette volt előtte és az egész osztály előtt, hogy oly komoly vétséget követett el, a melyet okvetetlenül meg kell torolni. A gyermeket meglepte a kellő pillanatban az erélyes felszólítás és egészen lefegyverezte. Ez egészen természetes volt, mert a növendékek még igen fiatalok voltak és ő megnyerte volt szeretetüket azzal, hogy már hosszabb idő

óta igen nyájasan bánt velök. E történet az újságokba került, és egy lelkes tanítóifjú, a ki épen át akart venni egy nagyobb fiúkból álló osztályt, föltette magában, hogy követi a hölgy eljárását. Azonnal az első reggel tüzes beszéddel nyitotta meg a tanítást és nyugodtan várta az órát, a mikor majd nagylelkűségének egyszeri gyakorlásával örök befolyást nyer a növendékek hálás szívére. Biztosra vette, hogy beszédje nagy hatást tett, s hogy a nemes lelkületű fiúk nagyrabecsülik majd önfeláldozó szellemét. Végre eljött a forrón óhajtott időpont, s a tanító kellő czeremóniával maga elé szólította a vétkest, fejtegette előtte, hogy e vétséget meg kell fenyítenie, és kijelentette, hogy a helyett, hogy egy »szeretett tanítványt« megbüntetne, inkább maga veti magát alá a büntetésnek, s végre oda nyújtott a delinquensnek egy nyaláb vesszőt és felszólította, hogy válaszsza ki belőle a legerősebbet és üsse meg vele »szeretett tanítóját«. Erre hátra fordult, bizton elvárva a most bekövetkező bünbánatnyilatkozatokat, de e helyett legnagyobb elszörnyűködésére csak azt hallotta, a mint minden oldalról biztatják-buzdítják a szót fogadó növendéket, a ki híven teljesítette is a vett felszólítást s csakhamar nagy meggondoltsággal és erővel suhintott a vesszővel, — nemsokára pedig valamennyi tanulótársa is segítette, a kik csak vesszőt kaphattak. A kik pedig hozzá nem férhettek, azok mindenféle rendelkezésökre álló hajító eszközzel

dobálgatták a tanítót, fejéhez vágták tintatartóikat és végre kikergették.

A nyájasság és szeretetreméltóság nagyon hathatós alkotó része a tanító hatalmának, de kell, hogy erősen megvetett alapon nyugodjék.

Hiba, ha azt hiszed, hogy a gyermek szeret az iskolában a maga kényére lenni. Ennél nagyobb hiba alig gondolható. A gyermekek mindig jobban szeretik a rendet, mint a rendetlenséget. Azt szeretik a felnőttek is, ha már az iskolában kellően nevelték őket. A gyermekek mindig oly iskolákban a legvígabbak és legboldogabbak, s így tehát a legjobban neveltek is, a melyekben a fegyelem szoros, a nélkül, hogy túlszigorú volna. Annyi bizonyos,, hogy semmivel sem veszítheti el a tanító oly könnyen növendékei tiszteletét, mint ha túlságosan elnéző irántok. Ha méltányos módon korlátozzuk őket, soha sem veszik zokon. Az ellenőrzés fejleszti a tiszteletet.

Hiba, ha azt hiszed, hogy rend annyit tesz mint teljes nyugalom vagy csend. Sok osztály csak azért viseli magát nyugodtan, mert teljesen közömbös vagy érzéketlen. A mire az iskolában szükség van, az az élet rendje, nem pedig a halál csendje. Kend annyit jelent, hogy minden gyermek tartozik az iskolában a maga dolgára figyelni, még pedig magától érhetően lehetőleg nyugodtan figyelni.

A míg az iskolában senkisé is foglalkozik másnak a dolgával, vagy nem tesz semmi olyant, a mivel magára vonja mások figyelmét, addig kár időt vesztegetni a rend helyreállítására. Jó friss szellő többet ér, mint halálos szélcsend. A szellő sohasem árt, csak forgószél ne legyen belőle. Teljes rend nagyon jól megfér bizonyos kis zajjal is. Valamely gyárban pl., jóllehet a gépek fülsüketítő lárját okoznak, s a munkások sűrűse-forgása valósággal elbódítja a kívülről jövőt, mégis minden a legnagyobb rendben van. A rend semmikép sem azonos a teljes elnyomással. A rend, melyre az iskolának szüksége van, nem más, mint a rendszeres munka. Ez az igazi rend s az egyetlen, mely tartós is lehet.

Hiba, ha folytonos ijesztgetéssel akarsz az osztályban rendet csinálni. Némely tanító a padra üt, a padlóra dobbant, folyton azt kiáltja: »rende, rendre«, vagy csengetyűt ránt, hogy csendet teremtsen. A mennykőcsapás is elcsendesít bennünket néhány pillanatra, de még az égi háború is elveszténé hatását, ha bizonyos fajtájú tanítók kezelnék. Rendetlen fiúkat meg kell fékezni, iem pedig megijeszteni. Az nagyon nyomorult mód volna valamely ideges gyermek megnyugtására, ha ágyút sütnének el mellette. A tanítónak higgadtnak kell lennie, nem pedig lobbanékonynak vagy robbanékonynak. Ha jó rendet akar teremteni, mindenekelőtt magának is rendesnek kell lennie. Az ily figyelem, melyet

csak hirtelen zörej által tudunk magunkra vonni, csak ideiglenes lehet. A gyermekek zajlása lecsillapszik rövidke időre, de csakhamar újból támad. Hogy a figyelemnek értéke legyen, le kell azt kötni tudni. A tanítónak természetesen nem szabad felednie, hogy a valamire erősen irányított, tevékeny figyelem nagyon fárasztó foglalkozás, s hogy gyakori időközökben kell a növendékeknek valami formában (zene, szabad testgyakorlatok, vagy a kettő egyesítve) üdülést nyújtani.

Hiba, ha az által akarod a gyermekek lármáját elnyomni hogy magad nagyobb lármát csapsz, mint ők. Némely tanító azzal akarja a nyugtalanságot leküzdeni, hogy nagyon fennhangon vagy kiabálva beszél. Ez által elérheti ugyan, hogy más zajt nem hallanak, mint azt melyet ő okoz, de biztos lehet róla, hogy a növendékek által okozott zaj *így* csak növekszik. A növendékeknek ekkor még hangosabban kell beszélniök, hogy egymás hangját meghallhassák. A halk szó mindig inkább tud csendet létesíteni, mint a hangos beszéd. Vannak bizonyos nemű zörejek, melyek a gyermekeket idegessé s izgékonyakká teszik. Ide tartozik az a zörej, melyet a fűrészes okoz, és az is, melyet a tanító okoz, ha fennhangon beszél.

Hiba, ha általános kifejezésekben szólítgatsz rendre, akármily szelíden teszed is. A rendtelenséget

közönségesen csak egy-két gyermek kezdi, s egy oko» tanító sem fog addig várni a megszüntetésével, míg annyira előrehaladt, hogy az egész osztályban elterjedt. Le kell azt csillapítani, mihelyt megkezdődött, — még pedig egy jelentőséges pillantással vagy nyugodtan intézett kérdéssel, vagy más természetes módon, mely azonban csak azoknak figyelmét vonja magára, a kiket köz vetetlenül ille,t.*

* Jobbnak tartjuk, ha a rendre intés apróbb bajok esetén a következőképen történik: Ha valamelyik gyermek figyelmetlenséget vagy kisebb rendetlenséget veszünk észre (játszik valamivel, beszélget a szomszédjával stb.), akkor rendszeren bizonyos egyéni formában, de mégis az egész osztályhoz fordulva végezzük az intést, pl. ily módon: »Valaki nem figyel, valaki játszik, valaki nem néz a táblára stb.«, vagy pedig: »még mindig vannak, kik nem figyelnek, nem készek, nincsenek rendben stb.« Ennek elvszerű oka mindenekelőtt az, hogy, a mennyire csak lehet, sohasse foglalkozunk egygyel, hanem az egész osztálylyal, sohasse beszéljünk egyhez, hanem az egész osztályhoz. De megvannak az intés e módjának még a következő előnyei is. Először is nem szegyenitünk meg külön egy tanuló s nem fordítjuk feléje az egész osztály kíváncsi vagy épen kárörvendő figyelmét, mint történni szokott, ha nevének nevezük az illetőt. Másodszor, ilyen kissé általános figyelmeztetésnél nemcsak az illető kis bűnös szedi magát rendbe, a kire épen különösen czéloztunk, hanem rendszeren még~egynéhány, kinek lelkiismerete nem egészen tiszta, s a ki különben elkerülte figyelmünket. Természetesen nem mellőzhető a külön megszólítás akkor, ha nem csak apró baj eltávolítását, hanem egy ismételten rendetlenkedő tanuló fegyelmezését akarjuk.

Elég, ha' az illető rendetlen tanuló veszíti idejét, 8 nem szükséges, hogy az egész osztály is figyeljen az észszerűtlen módra, a melylyel őt csendre bírni igyekeznek.

Hiba, ha nagyon is sok szabályt csinálsz.

Némely tanító annyi szabályt állít fel, hogy maga sem emlékszik valamennyire. Annál inkább elfelejtik őket a tanulók, minden rossz szándék nélkül.

Az iskolai törvény megszegését igen komoly vétségnek kell tekinteni. A gyermekekből nem válhatnak jó polgárok, ha a törvény megsértését csak kicsiny dolognak nézik. Pedig okvetetlenül ennek kell bekövetkezni, ha a tanító annyi szabályt állít fel, hogy maga sem gondol a büntetésre, ha ellenök vétenek, vagy ha olyan kicsinyes jellegűek, hogy nem nagyon növelik a tanulók respectusát. Csak néhány vasszabály legyen, melyek vagy így kezdődjenek: »Mindenkinek kell« vagy »senkinek sem szabad«. E szabályokban bizonyos általános elveket kell megállapítani, s mindegyiköknek egyes tények egész osztályára kell vonatkoznia. Írásba foglalt vagy nyomtatott részletes szabályokra nincs szükség. Szabályt nem szabad előbb kibocsátani, a míg valamely vétség szükségessé nem teszi. A tilalom tudassa csak a gyerekekkel, hogy valami rosszat tettek. A növendéknek meg kell tanulnia az iskolai rendszabályokat is, mint a hogy megtanul minden mást, az által t. i. hogy tapasztalja a szükségessé-

güket) s azonnal, a mint megtanulta, alkalmazza is őket. Azon szabályok, melyeket legjobban lehet megtanulni és legbiztosabban követni, azok, melyek sem kimondva, sem leírva, sem kinyomatva nincsenek, hanem a melyeket egy bölcs tanító vezetése mellett gyakorolnak.

Meg is kell magyarázni a tanulóknak a szabályok okát, hogy beláthassák helyességüket; okos tanítók meg is engedhetik növendékeiknek, hogy szabályaik felállításában segítsenek nekik.

Ha a tanító ilykép kibocsát néhány megszorító szabályt, nem szabad arról megfélemednie, hogy világosan kifejtse a tanulók kötelességeit egymás és az iskola iránt, s egyszersmind meg is magyarázza teljesen az elkövetett vétségek természetét és következményeit.

Hiba, ha a fegyelmertartásban nagyon feltűnően viselkedel. Némely gép folytonosan kellemetlen zörejt okoz mozgás közben. Némely iskolában is úgy gondoskodnak a fegyelméről, hogy tulajdonképen rendetlenséget csinálnak. A tanítók igen gyakran rendetlenkednek a végből, hogy rendet teremtsenek. Meglehet, hogy bizonyos fajta fegyelmet el is érnek, csakhogy szerzésével sok becses időt veszítenek, s ha már elérték is, mégis híjával van a tulajdonképi jó fegyelem azon jótékony hatásának, mely a gyermek jellemét neveli. Iskolák látogatói gyakran hallhatják, a mint a tanító ostromolja egyik-másik

tanítványát ilyenemű rendeletekkel: »Tedd le a kezedet, János!«, »Fordulj meg, Pista«, »Ülj egyenesen Mari«, »Figyelj, Zsuzsi« stb. — Ezek valószínűs *parancsszók*, holott az okos tanító sohasem parancsol, ha puszta intéssel is elérheti célját. Ez nagyon figyelemreméltó dolog oly iskolára nézve, melyben a tanító minduntalan a fentemlített módszerhez folyamodik, hogy osztályát kormányozza. De így sohasem készül el. A rendetlenség készlete sohasem fogy ki. Tényleg még felét sem látja az elkövetett rossznak, s a legjobb esetben is csak középsterű rendet teremt. De még ha a gyermekek a lehető legjobb rendben volnának is, és ez csak ilyenemű eszközök által volna elérhető, akkor a tanító rendellenessége megsemmisítené a jó eredményeket.

Találhatók másfelől néha oly osztályok is, melyekben mindig rend van, a nélkül hogy valaha látnók, hogy a tanító valamikép vezeti őket. A tanító tanít és a gyermekek nyugodtan és tisztelettel figyelnek, a mikor a látogató belép, s ez ott időzhetik akár órahosszat is, a nélkül, hogy csak egyszer is hallaná, hogy valamely gyermeket valamely szabály megsértéséért meg kellene inteni. A tanító vezeti ugyan az osztályt, de a nélkül, hogy az osztálynak vagy a látogatónak kellemetlenül feltűnnék.

Mi okozza a különbséget e két osztály között? Magát azt a zajos, nyugtalan, feledékeny osztályt vádoljuk-e hibáiért? Korántsem. A tanító felelős minden tekintetben. Hadd cseréljen osztályt a két

tanító és néhány hónap múlva teljesen megváltozik a két osztály jellege. Az egyik tanítónak maga a rend öncél, a másiknak csak eszköz, hogy taníthasson.

Az egyik beszél, kér, szid, hogy rend legyen, és mindenféle büntetésfeladattal és más fenyegetéssel fenyegetődzik, ha a gyermekek nem engedelmeskednek; a másik pedig biztosítja maga számára a »természeti törvények hallgatag segítségét«, jó iskolai szervezet, gondos óvatosság és higgadt ellenőrzés által.

Azt fogják sokan mondani, hogy a látható erőlködés nélküli vezetés képessége a természet adománya, melylyel csak igen kevesen bírnak, s a melyet azok, kiket a természet kevésbé áldott meg, nem szerezhetnek meg maguknak. Tagadhatatlan ugyan, hogy némely ember nagyobb mértékben rendelkezik e képességgel, mint mások, de mindenki elsajátíthatja az elveket, a melyeken a jó vezetés alapszik, s senkinek sem volna szabad tanítani akarnia, mielőtt legalább a leglényegesebbeket gyakorolni nem tudja.

Azon módszerek, melyek segítségével valamely osztály első elvállalása alkalmával *megalapíthatjuk* a fegyelmet, változhatnak, a mennyiben nagy mértékben függenek a körülményektől is, de a jó fegyelmet *fentartani* csak úgy lehet, ha nagy gondot fordítunk a gyermekek testi kényelmére, ösztöneire és szellemi sajátságaira.

Hiba, ha igen hangosan beszélsz. Mondhatni, hogy egy hiba sem szaporítja annyira a tanító munkáját és az osztály rendetlenségét, mint ez. A gyermekek csakhamar abba hagyják a figyelmet, ha valamely erős hang folyton verdesi fülüket. Nagyon természetes is, hogy így van. Az igen hangos beszéd csakhamar egyhangúvá válik s elveszíti a rend és figyelem létesítésére való hatását. Sőt határozottan rossz befolyással van az osztályra két tekintetben:

1. Megfelelő hangos és éles beszédet idéz elő a gyerekek részéről is, és arra bírja őket, hogy erőltetett, természetellenes módon beszéljenek és olvassanak. Így elveszti hangjuk minden természetes báját és hatásának felét. »A hangos modor — mondja Emerson — mindig durva, a csendes mindig finom.«

2. Izgató hatással van a gyermekek idegrendszerére, mely lehetetlenné teszi, hogy nyugodtak és figyelmesek maradjanak.

A hangot inkább a természetes mérték *alá* kell szorítani, mint feléje emelni, s a tanteremben mindig csak igen mérsékelt erővel szabad a hangot használni. Így sokkal hatásosabb, mint az emelt, erős hang, és összehasonlíthatatlanul előnyösebb a figyelem ébrentartása szempontjából. Sőt a gyermekek sokkal gyorsabban tanulnak is, ha a tanító a társalgás nyugodt hangján beszél velök.

Megjegyzendő azonban, hogy nem szabad a

hang gyengeségét összetéveszteni a jó hanghordozással. A hang gyengesége rendszeren bizonyos megfelelő testi vagy jellembeli gyengeségre vall. Ellenben a kellő hanghordozás (modulatio) azt a benyomást teszi, hogy a beszélő teljesen érti magamagát és környezetét, s hogy kellő mennyiségű tartalékerővel rendelkezik minden felmerülő eshetőségre. *Határozottság és élesség* nem egyértelműek.

Hiba, ha arra akarsz kényszeríteni a gyermekeket, hogy akárcsak félóráig is nyugodtan üljenek ugyanazon helyzetben. Helyes dolog arra ügyelni hogy valamennyi tanuló egyformán üljön az óra alatt. Nem is szabad megengedni, hogy csak *egy* perezre is *csúnya* vagy *egészségtelen* helyzetben üljön, A tanító e tekintetben nem lehet eléggé szigorú, csak hogy nem szabad követelnie, hogy *egy* és ugyanazon helyzetben sokáig megmaradjanak. Különösen áll ez kis gyermekekre nézve, a kiknek csontjai nem eléggé kemények. Az izmok kifáradnak, ha nagyon soká kell ugyanazon helyzetben hordaniok a test súlyát, s ha a súly még nagyon hajlékony tagokon nyugszik, akkor kihozza őket természetes formájukból.

Az okos tanító nem arra fog törekedni, hogy visszaszorítsa a fiatal gyermekek nyugtalanságát, hanem inkább arra, hogy természetes lefolyást nyisson számára. E célra semmi sem ajánlható annyira, mint a tornázás ének kíséretében. Ez

nagyon érdeklő a gyermekeket és megadja az egy helyzetben nagyon kifáradt izmoknak a kellő változást és mozgást. Ha a tanító csak két perezre is enged a gyerekeknek pihentető mozgást két lecke között vagy minden óra végén, akkor sokkal gyorsabban fognak munkájokban előrehaladni és a tanítónak is sokkal könnyebb dolga lesz a rend fenntartásával.

A mesterséges szabályokat többnyire csak azért szegik meg, hogy hatalmas természetes ösztöneiknek engedelmessé legyenek, melyeket a tanító elfelejtett szolgálatába fogadni. A gyermekeket nagyon erősen befolyásolja a cselekvés ösztöne, és a míg a tanító nem gondoskodik róla, hogy ez ösztönüket kielégíthessék, addig ellenállhatatlanul hajtattak, hogy ezt a maguk módjára kielégítsék. Mozogni fognak, a mikor te azt fogod kívánni, hogy nyugton legyenek; meg fogják unni, hogy csak passiv reservoároknak tekintsed őket, melyekbe folyton beleszivattyúzod az ismereteket, s maguk fognak maguknak testi vagy szellemi munkát keresni; mindenféle módon ki fogják játszani a tanító akaratát, ki makacsul megmarad a természeti törvények elleni dacza mellett. Oktalanság volna, ha *őket* vádolnók engedelmetlenségükért. űk nem segíthetnek rajta. Ok nem maguk teremtették magukat, és természetök törvényei csak részben vannak hatalmukban.

Hiba, ha a gyermekeknek megengedni, hogy bent az iskolateremben játszszanak. Vannak néha zimankós napok, a melyeken a tanító az óráközökben ki nem küldheti a gyermekeket az udvarra. Kárpótlásul aztán megengedik némely iskolában a gyermekeknek, hogy mégis szórakozásul bent az iskolateremben játszszanak. Mindenesetre kívánatos, hogy szünetet adjunk a gyermekeknek, hogy kipihenjék a tanulást. A higienikus szabályok megkívánják úgy a test, mint a szellem szempontjából, hogy a munkát többszörös pihenés szakítsa meg. Ha több, de kisebb tartamú szünet volna az iskolában, többet dolgoznának, kevesebbet veszekednének s nagyobb rendet tartanának bennök. De a pihenés és a korlátatlan játszadozás nem egyértelműek s nem is függnék össze egymással. Ha a gyermekek kényök-kedvök szerint játszhatnak a tanteremben, bizonyos, hogy igen nagy zajt csapnak és veszélyeztetik a padok és egyéb iskolatulajdon épségét. Az ilyen szabadságnak legrosszabb hatása pedig az, hogy a tanulók elveszítik a tulaj donképi tisztelet érzését az iskola iránt. Mint egyfelől nem jó, ha a gyermekek közös börtönnek tekintik az iskolát és remegve néznek a tanítóra, úgy másfelől éreznők kell, hogy az illedelmes magaviselet és modor elválaszthatatlanul egybe van kapcsolva az iskola kapuján át való lépéssel. Sohasem szabad nekik megengedni, hogy magukban az iskola csarnokaiban játszszanak. Csak annyi engedhető meg,

nekik, hogy nyugodtan és illedelmesen beszélgeszenek, vagy fel s alá sétálgassanak a tanteremben. Az pl. cseppet sem árt, ha ugyanazon nemhez tartozó gyermekek az óráközökben párosan fel s alá sétálnak a folyosón, feltéve, hogy valamennyien ugyanazon irányban és lassú, kimért léptekkel haladnak. Ezen óráközökben taníthatja a tanító a gyermekeket, miképen kell tisztességesen járni, vagy pedig tornázhatnak is ének kíséretében. A közös játékokat a tanteremben meg kell tehát tiltani azon gyermekeknek is, a kik délre ott akarnak maradni, vagy a kik reggel nagyon is korán jönnek. Legjobb, ha az épület földszinti részében gyülekező vagy társalgó terem van, vagy ha ilyen nem lehet, legalább egy külön helyről kell gondoskodni, a hol a gyermekek összejöhetnek, reggelizhetnek, stb. A tanítónak aztán mindig arra kell ügyelni, és a tanulóknak is tudniok kell, hogy jó magaviselet az egyetlen föl-tétel, a mely mellett az illető gyülekező helyen tar-tózkodhatnak.

Hiba, ha rend szerzése végett csöngetyüt használsz. A csöngetyűnek nem szabad másra szolgálnia, mint idő vagy indulás jelzésére. Még ha csak ritkán nyúlunk a csöngetyűhöz, de rend szerzése végett teszszük: az is hiba. A csöngetyű ugyanis felzavar valamennyi tanulót, holott talán csak kettő-három helytelenkedett, s rövid idő múlva veszíti is hatását, minthogy nem szól közvetlenül egyhez,

s általánosságban adja tudtára az egész osztálynak, a miről csak néhány egyénnek kellene tudomást szerezni. A csöngetyű csak akkor alkalmazható nagy haszonnal a tanító hangja helyett, a midőn a lecke megkezdéséről, felváltásáról vagy berekesztéséről van szó, vagy pedig felállásra, leülésre, gyülekezésre, szétoszlásra stb. való jelnek, de sohasem szabad vele egyenesen rendet parancsolni. *Sohasem szalma, a csöngetyűnek oly parancsot jelentenie, mely nem az iskola minden tagjának egyformán szól.*

Hiba, ha szem elöl veszít az osztályt. Az osztály vezetése különösen az ajak, nyelv és szem által történik. Fordított sorrendben kell őket alkalmazni, mint a hogy itt felsoroltuk. A szem legyen, a mennyire lehet, a vezetés kizárólagos közege, a nyelvet is lehet egyik-másik felmerülő esetben segítségül hívni; az ajkat csak nagyon ritkán szabad használni. Az ajak szilárdságot fejez ki, egyesítve kicsinyléssel vagy megvetéssel, s azért inkább erős ellenállásra indít, mint hódolásra. A gyermek gyakran engedésre kényszeríthető a nélkül, hogy tulajdonképpen engedelmeskednék. Egyedül a szemnek lehet egyszerre leigázó és kiengesztelő hatása is, pedig ezek a valódi vezetés elemei.

Ha a gyermek érzi, hogy tanítója szeme *állandóan* és nyugodtan tudomást vesz mindenről, a mi az osztályban történik, akkor lehetetlen, hogy folyton ne érezze a vezető hatalmat. Ha csak nem

daczos vagy egészen gondolat nélküli, akkor elegendő lesz a tanító fáradhatlan szeme arra, hogy őt korlátozza. A szem művelhető és látóköre nagyon tágítható. Kevés tanítóban van meg az a képesség, hogy ötven gyermekből álló osztályban minden növendéket *egyszerre láthat* és *megfigyelhet*, de minden tanítónak törekednie kell arra, hogy e képességet megszerezze. Meglepő, mennyire fejleszhető az a képesség, hogy oldalra is tekinthessünk a nélkül, hogy szemünket folyton körül-körül forgassuk. A szemnek hatása már egy ügyetlen ideges mozgás vagy merev pillantás folytán megsemmisülhet. A nézésnek minden feltűnő erőlködés nélkül kell történnie, még pedig csalhatatlan biztossággal. A tanító még akkor se fordítson hátat az osztálynak, a midőn a táblára ír.

Hiba, ha ingadozó vagy a fegyelemtartásban.

Némely tanító nagyon változékony »akarateréjének« felhasználásában. Egyik nap — úgy látszik — telve vannak energiával és erővel, másnap megszakadt a jellemük battériájához való vezeték. Állandó, sima, szabályos, egyforma vezetés az, a mire szükség van, Úgy a tanteremben, mint az udvaron a lehető legnagyobb legyen a tanító tekintélye, akár jelen van, akár pedig nincs. Sohasem kell zsarnoknak lennie, de mindig legyen kormányzó.

Gonddal tanulmányozza a maga társadalmi és törvényes viszonyát a gyermekekhez, szülékhez

és az iskolai előjáróshoz. Szilárd sziklatalapzaton álljon és esetleg felmerülő esetekben képes legyen a gyors cselekvésre. Együtt járjon nála gyorsaság és megfontoltság. De gyorsaság és elhamarkodottság vagy ingerültség nem egyértelműek. A tanító részéről mutatott habozás és félnétség csak életre kelti a lázadás csiráit, melyek egyébiránt táplálék híján elhaltak volna.

Jóllehet a tanítónak mindig figyelemmel és tisztelettel kell viseltetnie barátaiban tanácsai iránt, még sem szabad magát barátaiban tanácsa vagy ellenségei oppositíója által el térítettnek az általa helyesnek és igazságosnak elismert útról. Soknak az a baja, hogy a mikor az ellenzés hulláma éri őket, eléggé gyengék, hogy hatalmának engedjenek és cél nélkül elsodortassanak általa; ha pedig derekasan szembe szállottak volna vele és szilárdul megállották volna helyüket, akkor a hullám elsiklott volna felettük és ők általa tisztábbra mosva maradtak volna vissza. A tanító különben gyakran engedhet is, iskolájának és magamagának javára. Meg kell mutatnia akarata erejét határozott módon a nélkül, hogy sértegetőnek vagy zsarnokoskodónak mutatkozzék.

Hiba, ha az iskolában heves indulatra lobbansz.

Az ember kitarja várának kapuit, ha indulatra gerjed. A tanítónak higgadsággal és türelemmel kell intéznie a vezetést. Az akarat erejének *minősége* igen fontos, de még sokkal fontosabb, hogy a

tanító a kellő *mennyiséggel* rendelkezzen. Az igazságnak nyugodt állításában és a vezetés ürességében mindig van bizonyos méltóság és fenség, mely tiszteletet parancsol. Jól teszed, különösen ba új osztályt vállalsz, ha nem törekszel túlságos gyorsan föltétlen rendre. Amíg a gyermekeken meglátszik az igyekvés, hogy azt tegyék, a mit a tanító kíván, addig, ha okos ember, el fog nézni apróbb vétségeket, míg végre a jó magaviselet második természetükké nem válik.

Az engedelmesség minden esetre jobb, mint az engedetlenség, de a tanítónak arról kell gondoskodnia, hogy *szívesen engedelmeskedjenek* neki, ha igazán növendékeinek javát akarja. Ha a tanító »akaraterije« zajos és erőszakos módon nyilatkozik, akkor sértő; ha pedig sok »teketóriával« jár, akkor nevetségessé válik. A tanítónak szelídnek kell lennie, hogy kellő felügyeletet gyakorolhasson, a melynek csendes felszíne alatt nem leskelődik semmi lázongás.

Hiba, ha oly renddel éred be, mely csak addig tart, míg jelen vagy. Vannak tanítók, kik csupán az »akaraterő« alkalmazásával vezetik növendékeiket. Ez szükséges is, különösen akkor, midőn a tanító csak későn vette át az osztályt. A tanítónak akaraterije mindig tartalékban maradjon felmerülő eshetőségekre, de csak *úgy* vezesse osztályát, hogy lehető keveset mutasson belőle. Gépe sohase járjon magas nyomás mellett. Vannak a gyermekben bizonyos

önkormányzási erők, melyeket fejleszteni kell. Nevelni kell őket rá, hogy kötelességérzésből cselekedjenek helyesen, nem pedig mert tudják, hogy alá kell rmagukit vetniök magasabb akaratnak, vagy mert félnek a büntetéstől, a mikor jelen van a tanító, s így fölfedezheti a vétséget. Sok fiú csak azért kerül téves útra, mihelyt elhagyja szülői házát, mert otthon vagy az anyai természet túlságos enyhesége, vagy az atyai akarat túlságos szigorúsága vezette. Mind a két esetben nem jártak el elvszerűen a helyes vezetésben, és nem fejlesztették a gyermekben az önuralomnak egy elemét sem. A szülék korlátoló befolyása csak külső természetű volt és azért kormányzó nélkül maradtak a gyermekek, mihelyt a szülői hatalom köréből kiléptek. Ugyanilyen eredményt találunk sok iskolában is, a melynek tanulói teljesen rendben vannak, ha a tanító jelen van, de rakoncátlanok, mihelyt elhagyja a termet, Ezen csak úgy lehet segíteni, ha külső hatásokat minél ritkábban gyakorlunk a tanulóra, hanem lehető legnagyobb mértékben fejlesztjük azon belső befolyásokat, melyek magában a tanuló lelkében támaszthatók.

Hiba, ha valamit parancsolsz és nem ügyelsz rá, hogy valamennyien, a kiknek szól, teljesítsék is.

Némely iskolában csak azért támad sok rendetlenség, mert a tanító leczkeváltás vagy az osztály elbocsátása alkalmával nem várja be, hogy egyik

rendeletét teljesítsék, mielőtt újat adna. Ha szóval, számmal, csöngettyűvel vagy másképen jelt adunk, kell, hogy minden növendék teljesen véghezvitte legyen az »egy«-gyei jelzett mozgást, mielőtt »kettő«-t jeleznék. Ha máskép járunk el, akkor kikerülhetetlen a zavar és rendetlenség, és a növendékek hozzá szoknak, hogy csak keveset törődjenek a tanító parancsával. Valamely parancsnak engedelmeskedni és valamely törvénynek alávetni magát, két egészen különböző dolog; az egyiknek gyorsan és határozottan kell történni, a másiknak pedig értelemmel és szabad akaratból kell végbemennie.

Hiba, ha úgy bánsz a növendékekkel, mintha ők egyébre sem gondolnának, mint hogy megszegjék az iskola törvényeit. Ha a tanító nem respectálja tanítványait, azok sem fogják őt respectálni. Kölcsönös bizalom a tanító és a növendék részéről okvetetlenül szükséges. A fenyegetés mindig magában foglalja azt, hogy a tanító nem bízik növendékeiben és így lehetetlenné teszi, hogy az osztály sympathisáljon vele. Jobb, ha azt hiszed, hogy a növendékek vágyódnak utána, hogy kívánságaidat teljesítsék, és ha így rájuk rovod az erre vonatkozó becsületbeli kötelezettséget, mint ha azt teszed fel, hogy az egyetlen indok, mely őket elijeszti attól, hogy kívánságaidat semmibe se vegyék: — a büntetéstől való félelem. De meg kell különböztetni a vak hitet a megtisztelő bizalmtól azok iránt, a kik arra méltóknak mutatkoznak.

Hiba, ha valamely növendékedet gúny tárgyává teszed. Helytelenül cselekszel, akár hanyag tanulás miatt, akár más, az iskolai fegyelem körébe tartozó dolog miatt teszed. A növendék, a kivel így bánnak, elveszíti bizonyos mértékben társai tiszteletét, s a mi még nagyobb baj, súly ed önbecsülésében. A sarkasmus mérges sebet üt, mely be nem gyógyul oly hamar. Semminemű személyes, illetőleg családi gyöngét vagy fonákságot nem szabad a tanítónak nyilvánosan tárgyalnia. Sarkastikus megjegyzéseket tenni vagy ily neveket, mint csacsi, ostoba stb. használni nem szabad a tanítónak, akár tanítványaihoz, akár pedig tanítványairól beszél. Ne okozd, hogy a tanuló elveszítse tiszteletét önmaga iránt s ne tedd ki társai kicsinylő megjegyzéseinek. Egy gyenge kísérlet kigúnyolása akárhányszor csirájában elnyomhatja a nagyobb erőfeszítést.

Hiba, ha büntetsz, a nélkül, hogy megokolnád. Gyakran mondják a tanítók: »Pista rossz érdemjegyet kap«, vagy »Mari állva marad a szünet alatt«, vagy »Pali, tartsd ide kezedet«, a nélkül, hogy időt szakítanának maguknak annak megokolására, hogy miért van az illető rossz érdemjegy, tilalom vagy intés. »Az nagyon is sok időt rabolna el, úgy sem tehetek sokat iskolámban« — ez a rendes mentség ily eljárásra. E felelet igazán helyes is lehet ott, a hol a büntetés említett módja dívik. A tanítónak, a ki így jár el, a maga szempontjából mindenesetre

igaza van, ha úgy okoskodik, hogy az ilyen megokoló magyarázatok sok időt rabolnak el tőle.

A büntetés ítélőbírói actus s azért ítélettel végzendő is. A fiúnak joga van hozzá, hogy mielőtt rá mérik az illető büntetést, megtudja, miért kapja. Ha a tanító sokallja a fáradságot, hogy a növendéknek egészen világosan megmagyarázza a dolgot, méltán okot ad a tanulóknak arra, hogy kicsinyes zsarnoknak tartsa tanítóját, a ki csak azért büntet, mert magának személyes kellemességet szerez vele. A büntetés jó következményei nem függenek az okozott fájdalom mennyiségétől, hanem csakis azon világossággal arányosak, a melylyel a növendék felismeri vétsége természetét és a büntetés jogosságát. A fájdalom magában véve haragot, ellenkezést és bosszúvágyat szül s azért sohasem szabad a tanítónak fájdalmat okozni, a nélkül, hogy gondoskodnék róla, hogy annak rossz hatását ellensúlyozza. A pusztá verés brutális dolog és brutálissá tesz. Az olyan növendék, a ki ilyen bánásmódban részesül, mogorvává és epésen érzékeny természetűvé lesz. Azt hiszi, hogy tanítója gyűlöli, és nem is vehetjük tőle rossz néven, hogy ilyen következtetésre jut. Ez csak a tanító hibája. A szülők is a gyermekektől nyerik a tanítóra vonatkozó benyomásaikat, s így ilyen bánásmód folytán elveszíti úgy a gyermekek, mint a szülők bizalmát. Semmi iránt sem oly érzékenyek a szülék, mint a gyermekeiken elkövetett jogtalanság iránt. Hogy a jogtalanság

igazi-e, vagy csak képzelt, az lényegtelen, ha egyszer annak a benyomását teszi rajok. A tanító befolyása tehát sok esetben ellensúlyozva van oly okok által, melyeket ő maga idézett elő. Ha a szülék elvesztik a tanító részrehajlatlan igazságossága iránti bizalmukat, akkor ő hatalmának felétől meg van fosztva. A legbiztosabb út arra, hogy megszerezzük magunknak a közbizalmatlanságot, az, ha valamely büntetést mérünk a gyerekekre, s magára ő reá bízuk a büntetés okának megállapítását, illetőleg a tanító motívumainak találgatását.

Azonkívül meg kell jegyezni, hogy a közvetlenül szóban levő növendék nem az egyetlen, a ki a büntetésben érdekelve van. Nagy gonddal kell arra törekedni, hogy az egész osztály belássa a büntetés jogosságát és méltányosságát, mielőtt a tanító tényleg alkalmazná. Arra kell őket bírni, hogy belássák, hogy a tanító csak az egyéni vagy a közjó érdekében büntet, hogy az ő határozatai egyforma és részrehajlatlanul méltányos elveken alapulnak, és hogy ő mindig kész okát adni annak, miért alkalmaz valamely büntetést. Ha nem az egész osztály helyesli a büntetést, rossz következménye lehet a dolognak. Elhamarkodottan mért büntetés gyakran igazságtalan is. Ha a tanító nem tudja eléggé okát adni valamely büntetésnek, jól teszi, ha kételkedik benne, helyesen alkalmazza-e? Annak folytán, hogy megkíséríti okát adni, gyakran arra az eredményre juthat, hogy megmásítsa határozatát.

Horace Mann mondja: »Megvallom, hogy sokszor csodálkozom és megdöbbenek rajta, ha látom, hogy a tanító órákat tölt azzal, hogy számtani példákat fejteget a táblán, vagy olvastat vagy nyelvtant magyaráz; és közben-közben, mintha csak olyan interludium volna, nyakon fog egy fiút, földre teríti, megfenyíti és visszaküldi helyére, -s az egész processus alig tart két perczig.« Bizonyos formalitásnak okvetetlenül kísérnie kell a büntetést. Az »érdemjegyek táblája«, melybe beírják a rossz magaviseletért vagy rossz tanulásért járó jegyeket, mindig az ajtóhoz közel függjön, hogy a tanulók mellette elmenve, egy pillantással lássák, vájjon valamely jegy véletlenül vagy esetleg helytelenül íratott-e nevük mellé.* Csak így jöhet bennök létre teljes bizalom a szülőknek havonként küldött értesítők pontosságá iránt.

Hiba, ha csak fegyelmezés céljából ütsz. Ütni csak javítás, a gyermek jellemének átalakítása céljából szabad. Fiuknál jobb büntetés ez, mint

* Ez intézkedés kissé idegenszerű előttünk. Egyébiránt legjobb, ha egyáltalában nem gyakoroljuk az óránkénti calculus-osztást és ha az értesítőbe kerülő érdemjegyek nem egyes jeles vagy elégtelen feleletektől függnék, hanem azon általános benyomás eredményei, melyet a tanulónak folyton ellenőrzött törekvése és tudása a tanítóra gyakorol. Ily összbenyomás, az érdemjegy egyetlen, némileg igazságos kritériuma, kellő mértékben szereshető minden, még a legnépesebb osztályú iskolában is, csak methodice vezetni kell tudni a tanulók együttes iskolai munkásságát.

pl. carcerbe zárás.* Lányoknál azonban csak rendkívül ritkán, vagy sohasem szabad alkalmazni. Az a tanító, a ki gyakran folyamodik a veréshez, mint a fegyelmet fenntartó eszközhöz, az vagy igen Insta, vagy nagyon gyenge. Az olyannak csak nagyon csekély lehet a tapintata, vagy az akaratereje. Egy tanférfiú azt mondta: »Úgy találom, hogy az osztályok jó fegyelme fordított arányban van a kapott veréshez. Sok verés: rossz fegyelem; kevesebb verés: jobb fegyelem; legkevesebb verés: legjobb fegyelem.« Ez mindenkinek a tapasztalata, a ki a kérdést behatóbb vizsgálat tárgyává tette. Vannak, a kik éveken át csak a verés hatalmában bíztak, s a kiknek ezért nincs is más fegyelmi eszközük mint a bot. Ezek, valamint növendékeik is, igen sajnálatraméltók. Ilyen tanítók sohasem lesznek képesek arra, hogy magas tanítói hivatásukat igazán betöltsék.

Hiba, ha csak pro forma ütsz. Némely tanító azt hiszi, hogy a büntetés szégyenítő voltában rejlik tulajdonképen fékező hatalma. Ez nagy tévedés.

* Mondanunk sem kell, hogy a testi fenyítést az iskolában, akárminő célból történjék is, perhorrescáljuk. A testi fenyítés az iskolában mélyen megszégyeníti a gyermeket tanulótársai és önmaga előtt, s teljesen tönkre teszi benne a nemes becsületérzést, a saját emberi méltósága iránti tiszteletet, e nagy fontosságú erkölcsi vonást, melyet a gyermekek erkölcsi megszilárdulása érdekében lehetőleg ápolni kell, s semmi áron gyengíteni nem szabad. — A "bezárás büntetése sem ajánlatos.

Ha igaz volna, akkor ez volna egyike a legsúlyosabb érveknek a testi fenyítés ellen. Az csak nem lehet a tanító célja, hogy szégyent hozzon növendékére. Külömben a fiúk nevetnek a tanító hiszékenységen, ki felteszi, hogy ők egy ütés által mélyen megalázva érzik magukat. Ritkán üss, de ekkor erősen. Csak igen komoly vagy ismételten elkövetett vétségért szabad ütni, de az ütésnek olyannak kell lenni, hogy azt többször ismételni ne kelljen.

Hiba, ha úgy bünteti a gyermeket, hogy meghúzd a fülét, pofon ütöd stb. A büntetés feladata fékezni. Azt a szörnyű gondolatot, hogy a büntetés-célja fájdalmat okozni, visszautasítja minden modern tanító. Az ilyen büntetések, minők a fentemlítettek, mindig a lázongás érzését szülik, s már maga a gyermek aránylagos gyengesége lehetetlenné teszi, hogy kellő módon érezze a büntetés gyalázó voltát, a mikor a tanító személyesen fenyíti. Az ily büntetés nincsen helyén: 1. mert elhamarkodásra, rossz indulatra és inhumanitásra vall a tanító részéről; s mert rá mérik a gyermekekre, a nélkül hogy megmagyaráznák szükségességét vagy méltányosságát. A magyarázatnak mindig meg kell előznie a büntetést. Csipkedni sem szabad a gyermekeket, vagy azzal kínozni őket, hogy testüket sokáig természetellenes helyzetben tartásuk.

III. FEJEZET.

Hibák a methodusban.*

Hiba, ha a tanulókat sorban lekérdezed. Sokan az osztály elején kezdik a kihallgatást, szemügyre veszik az illető felszólított fiút, s mintán a maga dolgát elvégeztették vele olyképen, mintha ő volna az egyetlen tanuló az osztályban, átmennek hasonlóképen szomszédjára, s így tovább az osztály végéig, feltéve, hogy szerencsésen eljuthatnak eddig, mielőtt az óra végére érnének. Az ilyen tanító csak egy gyermeket taníthat egyszerre. Osztályának is csak egy kis tanítványból kellene állani, hogy az egészet egyszerre átekinthesse.

Hiba, ha előbb felszólítasz valamely tanulót, és azután adod a kérdést. Mielőtt a kérdés el nem hangzott, nem szabad nevet mondani, mozdulatot

* Szükségesnek találjuk megjegyezni, hogy a mit az amerikai szerző itt a »methodus« címé alatt összefoglal, az nem egészen az, a mit rendszeren e néven értünk, hanem nagyrészt csak a tanítás technikájára vonatkozó szabályok összeállítása.

tenni vagy pillantást vetni, mely jelezné, hogy ki fog felelni. Sok tanítónak van az a rossz szokása, hogy mialatt kimondja a kérdést, állandóan arra a növendékre szegzi szemét, a kitől épen a feleletet várja. Ettől nagyon kell óvakodni, úgy hogy egy tanuló se sejtthesse a tanító szándékát e tekintetben. Minden tanulónak tudnia kell, hogy őt *minden kérdésnél* fel lehet szólítani felelésre. Így minden tanuló kénytelen lesz minden időben figyelni. Ellenben, ha sorjában lekérdezik a tanulókat, akkor mindenki, a ki már megfelelt, beszélgetni fog a circusról, az utolsó lóversenyről, vagy a legközelebbi labdajátékról, vagy valami más alkalmas tárgyról, a mely majd eszébe jut, s ezt háborítatlanul teheti, a míg ismét rákerül a sor. Ily kikérdezési mód mellett lehetetlen természetes úton jó rendet tartani.

Hiba, ha a kérdést ismétled azok kedvéért, a kik először nem hallották. A ki így tesz, az egyenesen arra csábítja a tanulókat, hogy ne figyeljenek. Ha a tanuló tudja, hogy csak egyetlen egyszer mondod a kérdést, akkor majd azonnal előszörre fülel. De ha tudja, hogy, a mikor tőle feleletet kívánsz, előbb majd felrázod figyelmetlenségéből és azután ismétled a kérdést, akkor szépen bevárja majd a felrázást. A tanuló nagyobb büntetést érdemel, ha nem tudja, *mi a kérdés*, mint ha nem tud *felelni* rá.

Hiba, ha arra a gyerekekre szegzed a szemedet, a ki épen felel. Hiszen, ha van gyermek az osztályban, a kit nem kell megfigyelni, akkor épen ez az. Ő minden bizony nyal ügyel a maga dolgára. Ő rá csak füllel kell a tanítónak figyelnie, a többiekre szemmel is. Sok tanító, a mikor olvastat, egyenlően megosztja figyelmét könyve és az olvasó tanuló között. Az ilyen tanítóknak soha sincs jól rendezett vagy kellően érdeklődő osztályuk — hiszen sem a könyvnek, sem az olvasó gyermeknek nincs szüksége a tanító szemére.

Hiba, ha valamely tankönyvnek vagy a rab-szolgája. A tanítónak az elveket kell értenie, nem pedig csak tételeket, szabályokat vagy példákat tudnia. Annak a tanítónak, a ki csak szóról szóra kihallgatja a tankönyvben foglaltakat, nagyon hitvány fogalma van tulajdonképeni hivatásáról. A tanulóknak is önálló munkát kell végezniök a tankönyv tanulásával, de a tanítónak is meg kell győződnie tanulásuk eredményéről olyképen, *hogy velők gyakorlatilag alkalmaztatja azt, a mit tanultak.* Nem szabad beérnie azzal, hogy nyelvükkel tudják a tanultaknak hasznát venni. A tankönyv soha sem helyettesítheti a tanítót.

Hiba, ha leczkét adsz fel, a nélkül hogy előbb megmagyaráznád. A tanítónak egyik legfontosabb feladata az, hogy arra tanítsa a gyermekeket,

miképen tanuljanak, és hogy mit tanuljanak minden egyes leczkében különös gonddal. Feladni valamely leczkét, és csak másnap megmagyarázni, vagy megmutatni azt, a miről akartad, hogy jól tudja, vagy meg nem mondani azt, hogy miképen tanulja és honnan nyerhet felvilágosítást: az olyannak látszik, mintha a gyermeket vadonba küldenők, hogy hozzon valamit, a mit sohasem látott, és a mit le sem irtunk neki.

Hiba, ha fiatal gyermekeknek sok házi leczkét adsz fel. A fiatal elmét nem szabad igen nagy vagy sokáig tartó erőlködésre kényszeríteni. Ha a gyermeknek elméje naponként 5 —6 óráig van az iskolában elfoglalva, akkor körülbelül el van érve a fáradtsági pont, a melyen túli a szellemi munka határozottan ártalmas. Úgy a test, mint a szellem szempontjából jobb a gyermekre nézve, ha 12 éves koráig kevés a házi leczkéje. A házi munkának olyannak kell lennie, hogy a gyermek egészen egyedül, minden segítség nélkül, megcsinálhassa. Az által, hogy otthon csináltatjuk vele, kíméljük az iskola idejét, és e házi munkát beoszthatja a tanuló saját belátása szerint. Rendkívül fontos dolog, hogy a tanító ambíciója, vagy a szülék hiúsága meg ne akaszsa a gyermeket szabad fejlődésében az által, hogy fiatal korában nagy vagy igen soká tartó erőfeszítéssel járó munkát végeztetnek vele. Kétséget sem tűr, hogy azoknak nagyobb része, kik iskolát

végeztek, ily módon tompította el tehetségét. Huxley mondja: »A nevelés terén mai nap tapasztalható szörnyű pusztítás abban áll, hogy a folytonos versenyvizsgák által magas nyomás melletti munkára szorítják a fiatal embereket. Sok okos ember (a ki valószínűleg nem kelt túlkorán) mondta már a koránkelőkről általában, hogy valamennyien délelőtt elmések, de délután ostobák. Nem tudom, hogy áll-e ez általában a koránkelőkre nézve, s nem is akarom eldönteni; de annyi bizonyos, hogy igenis áll azon szerencsétlen gyermekekre nézve, kiket a iskola kényszerít túlságos koránkelésre. Ők életük egész délelőttjén át okosak, de délutánján át ostobák. Azt az erőt és eleveniséget, melyet a gyakorlati életnek a létért való küzdelme számára fel kellene halmoznia, régen kimosta a korai szellemi kicsapongás — a könyvfalás és leckeírás. Tehetségeiket kifárasztotta azon erőfeszítés, melyet zsenge agyukra róttak, és méltatlan, gyermekes diadalok demoralizálták őket, még mielőtt megkezdődött volna az élet reális munkája. Én nem vagyok a tétlenségnek barátja, — de a fiatalságnak még sokkal inkább van szüksége nyugalomra mint az öregkor-nak; s az a vidámság, akaraterő, munkaképesség, melyek a sikerekben gazdag embert azzá teszik, a mi, igen sokszor, nem szorgalma óráinak, hanem épen a gyermekkorában tétlenül töltött órák rovására írandó.«

Hiba, ha leczkét adsz fel, és aztán meg nem győződöl róla, hogy az osztály készült-e belőle.

Ha így cselekszel, csak arra bátorítod növendékeidet, hogy rendszerint elhanyagolják leczkéiket. Már az, hogy feladsz valami leczkét, magában véve minden kísérő szó nélkül, azt jelentse a gyermekek számára: »Holnap vagy legközelebbi idevágó leczkénken ebből ki foglak hallgatni benneteket.« Némely tanító bizonyos tárgyakból írásbeli feladatot is kíván, és feledésből vagy hanyagságból számon nem kéri. E tanítók arra nevelik növendékeiket, hogy gondatlanokká, közömbösekké, sőt gyakran tisztességtelenné legyenek, így tehát önmaguk ellen vétkeznek, mert tönkre teszik a gyermekek tiszteletét maguk iránt. A gyermekek csakhamar fölfedezik a tanító gyengeségét. Ok szeretik a rendszerességet és határozottságot teendőikben. Csak azt a tanítót tisztelik, ki egészen és a kellő időben teljesíti kötelességét. Az olyan tanító iránt pedig, ki elhanyagolja kötelességét, vagy megfélekeznek róla, elvesztik bizalmukat.

Hiba, ha nagyon hosszúra nyújtod az iskolaórákat. A figyelemnek el kell lankadnia, ha no gyón sokáig irányul egy tárgyra. Még a felnőttek elméjének is kell szellemi munka közben időről időre pihenni. Minden óra végén öt perczig tartó pihenés mellett sokkal gyorsabban haladhat a tanuló, mint különben. Alsóbbfokú osztályokban még gyakoribbak lehetnek a szünetek. Némely leczke tovább

folytatható, mint más, a nélkül, hogy ártana. Az olyan tárgyak, melyek inkább az emlékezetet erőltetik, nem fogják oly sokáig megtartani érdekességeket, mint azok, melyek az elmét jobban foglalkoztatják.

Hiba, ha azt gondolod, hogy elegendő valamely dolgot egyszer tanítani. Szükséges nemcsak az *ismétlés*, hanem a *felelevenítés* is. Egyike a legelkedvetlenítőbb jelenségeknek a fiatal tanító tapasztalatában az, midőn azt találja, hogy a gyermekek egy hónappal valamely tárgynak tanulása után már csak igen gyengén emlékeznek reá. Ő például tőle telhetőleg fáradhatott azon, hogy becsületesen és ügyesen elmagyarázza a »törtek mysteriumait«, büszke és joggal büszke is lehet sikerére: de ha beéri a tárgy egyszeri finom elmagyarázásával, nagy csalódására azt fogja találni, hogy pusztá homokba írt. Tanrendjébe be kellene jegyeznie néhány külön ismétlő órát is,* s azonkívül mindig, mielőtt valamely új leczkébe kezd, röviden fell kell elevenítenie

* Erre nézve is meg kell jegyeznünk, hogy a helyes methodikus fokozatok szerint haladó tanítás, mely egyrészt minden tanítandó anyagban összeállíttatja a gyermekeknek a tárgyra vonatkozó régibb ismereteit, másfelől minden fokon gondoskodik a kellő emlékezetbevévésről, mielőtt újabb fokozatra, vagy újabb egységre menne át: — nélkülözheti úgy a külön ismétlőórákat, mint azt is, hogy minden óra elején újból elővegye a múlt óra anyagát.

a megelőzőket. A tegnapi leczkét föl kell frissítenie, mielőtt belekezd a maiba. Csak ily ismétlés és föleleveníés által lehet állandó benyomásokra szert tenni.

»Ismétlés« a legfontosabb szó a tanító codexében. Egy tanító sem tapasztal annyi nehézséget arra nézve, hogy *megértesse* tanítványaival a leczkét, mint a mennyivel meg kell küzdenie, hogy miután már elmagyarázta, jól *vésse az emlékezetbe*. Az emlékezet útját sokszor kell járni, hogy munkára alkalmas legyen. Az emlékezet, úgy mint egy darab csiszolt fém, annál jobban ragyog, minél többet csiszolják.

A magyarázás adja ugyan a tanítónak a leg-tágabb tért arra, hogy egyéniségét és tanítótehetségét érvényre juttassa, de tanításának tartós volta csupán a beható ismétléstől és fölelevenítéstől függ. Az öreg asszony tanácsát a rhebarbara édesítésére: »Tégy bele annyi czukrot, a mennyit akarsz, és aztán hunyd be szemedet, és dobj bele még egy marokkal« — némi változtatással útmutatásnak veheti a tanító is. Ismételni kell és föleleveníteni, föleleveníteni és ismételni, míg bolondságnak látszik már az ismétlés, s akkor azután meg fogja nekünk mutatni a tapasztalat, hogy újból kell ismételni és újból föleleveníteni.

Hiba, ha beéred a tanításközben való ismétléssel. Sok tanító ismétli és ismételteti osztályával tanításközben a tanult dolgokat, s evvel aztán megelégszik. Az ilyen ismétlés gyakran oly mértékben

történik, hogy kifárasztja a tanítványokat és gépies szódarálással teszi a tanítást. Azonfelül is ez a legkevésbé hatásos neme az ismétlésnek. Ez csak annyi, mint valamit másodszor befesteni, mielőtt az első festés megszáradt volna. Okulással csak azon ismétlés jár, midőn az elme mintegy újból befutja a maga nyomdokait, s újból megbarátkozik avval, a mi már el volt végezve. Az igazi fölelevenítés nem egyértelmű az untató nyelvjáratással.

Hiba, ha azt gondolod, hogy tévedéseket fölismerni már annyi, mint őket javítani. Sok tanító beéri avval, hogy kikutatja, vajjon tanítványai tudnak-e bizonyos, a tárgyra vonatkozó kérdésekre felelni vagy sem. Fölteszik a kérdést, és ha a felelet rossz, beírják a rossz érdemjegyet vagy a magaviselet vagy a tanulás rovatába. Vannak, kik mind a kettőbe is bejegyzik. Ily tanító — úgy látszik — azt hiszi, hogy teljesítette már feladatát, ha bölcsen megrázta a fejét és azt mondja: »Tovább«, vagy »rossz« vagy más tanulóhoz intéz kérdést. Nem elég megmutatni a gyermeknek, hogy nem tud felelni, vagy hogy nem érti a dolgot. Azt mondani a gyermeknek, mint némely tanító szokta: »Nem tudsz semmit«, nem jó nevelő eljárás. Megmutatni a gyermeknek, hogy valamit nem tud, gyakran szükséges teendője a tanítónak, de még nem egész teendője. A hibát ki is kell javíttatni. Ha lehet, rá kell vinni a tanulót, a ki hibázott, arra, hogy maga

is belássa hibáját és hogy maga gondolja ki az illető nehézség megoldását vagy utána nézve tan-könyvében, megkeresse a helyes feleletet. Minél függetlenebb e tekintetben a tanuló a tanítótól, annál jobb. Tényleg a tanító egész hivatása — mondhatni — abban áll, hogy oda segítse tanítványait, hogy önálló férfiakká, illetőleg nőkké váljanak, kik képesek legyenek szembeszállani az élet feladataival és azokat a kellő módon megoldani. Ezt legjobban úgy fogja elérhetni, hogy velők magukkal javíttatja ki hibáikat. Annyi bizonyos, hogy valami módon okvetetlenül ki kell azokat javítani. A tanító nem pusztá gép, mely arra való, hogy ellenőrizze a feleletek helyességét, alkalmazzon büntetéseket és osztogasson érdemjegyeket. Ha egy vagy több tanuló elhibázza a feleletet, ismételtesse velük a tanító a helyes feleletet, mielőtt új kérdést ad.

Hiba, ha beéred a tévedés egyszeri helyreigazításával. A tanítónak ismételni és újból ismételni kell azon kérdéseket, melyekre a feleletet elhibázták. De azért nem kell ugyanazt a kérdést ugyanazon tanulóhoz többször intézni. Idő sincs hozzá, hogy ugyanazon tanuló többször egymás után ismételje ugyanazt. Ha az osztálynak több tagja elhibázta a feleletet egy helyesen intézett kérdésre, akkor néha jó, ha az egész osztály együttesen ismétli a feleletet gyors egymásutánban. Ha valamely tanuló hibázott, és ő maga ki is javította hibáját, akkor

jó lesz néhány perczzel utóbb ugyanezt a kérdést intézni hozzá. A benyomások meggyökeresednek, a hibák pedig kiirtatnak az ismétlés által. A mikor csak lehet, pl. helyesírási vagy stylusgyakorlatnál stb.j jó, ha a tanulók össze is állítják az elkövetett hibák sorozatát. E sorozatot aztán gyakran kell használni a begyakorlásra. A legjobb helyesíráskönyv a gyermek számára azon szók jegyzéke, melyeket helytelenül írt. A legjobb kiejtési szótár pedig, a melyre szert tehet, azon szók jegyzéke, melyeket olvasás vagy a tanítóval való beszélgetés közben rosszul ejtett ki.

Hiba, ha egy leczkében nagyon is sokat akarsz tanítani. Sok tanító azt hiszi, hogy tanítóügyességük mértéke azon anyag mennyisége, melyet egy leczkében nyújtani tudnak. Ok tanítványaik előremenetelet azon lapok száma szerint becsülik, melyeket végeztek. Matematikai ismereteik mennyiségét négyzetméterrelméri. Elfelejtik, hogy maguknak a tanulóknak is van valami részük a tanulás munkájában. A tanító oktatást *ád*, a tanuló *felveszi* magába. A felvételtől sokkal jobban függ a tanítás eredménye, mint az adástól. Mértéke tehát nem annak a mennyisége, a mit a tanulók hallottak, hanem azé, a mit magukkal visznek az iskolából és a mit aztán az életben alkalmazni is tudnak. Azon adatokat, melyeket a tanító mond, vagy a melyeket kihúz tanítványaiból, ismételtetni kell s azután még

alaposan be is gyakoroltatni az egész osztálylyal. Ha csak három adatot tanítottál is, akármilyen egyszerűek is, gyakorold be őket; azután adj megint három új adatot és gyakorold ismét ezeket is be, s így tovább a lecke végéig. Ez emlékeztetbevésést lehetőleg variálni is kell. A felelés törtéjék részben együttesen, részben egyenkint — de mindig legyen friss és eleven.

Hiba, ha nem vagy a tanításban egészen pontos és határozott. A térképről való földrajzi tanításban pl. sok tanító, a mikor a mutató pálczával meg akar jelölni valamely helyet a térképen, csak úgy körülbelöl járhatja a pálczát az illető hely táján. Pedig csak a pálcza hegyét szabad azon pontra tenni, a melyen az illető hely fekszik. Ha nem így történik a dolog, akkor a közlött ismeret nem pontos, és ez által gondatlanságra és felületességre szoktatjuk a gyermekeket tanulmányaikban. Egyike a legfontosabb dolgoknak, melyekre az iskolában tanítani kell, az alaposág. Az ismeret csak akkor becses, ha teljesen megbízható. Légy mindenek előtt pontos, még ha így haladásod lassúnak látszik is. Győződjél meg róla, hogy a gyermekek az egyik gondolatot jól értették meg és jól vésték be emlékeztükbe, mielőtt másra térsz át. Óvakodjál ingatag értelmű kifejezésektől. S ha ilyenekre tanítványaidnál akadnál, akár beszédjökben, akár pedig írásbeli gyakorlataikban, javítsd ki.

Hiba, ha a tehetséges gyermekeket különös figyelemben részesíted. A tanítók gyakran elhanyagolják kevésbé tehetséges növendékeiket, hogy diadalokat szerezzenek azokkal, kik fényesebb tehetségnek. De, ha nem tekintjük is az ingert, mely a vizsgálatok eredményeinek összehasonlításából folyik, nagy a kísértés hozzá, hogy így tegyünk. Már pedig ily eljárás nyilván nagyon helytelen, mert a tanító akkor azokat támogatja, kik legkevésbé szorulnak a támogatásra, és elhanyagolja azokat, kiknek legnagyobb szükségük van a segítségére. Whately érsek meséli: »Egy kertész mindig legyőzte versenytársait, a mennyiben mindig ő kapta a legmagasabb díjakat egreseiért. Mindig ő volt a győztes. Győzelmének oka titok volt, melynek versenytársai nyitjára akartak jönni. Ezért lesbe állottak, hogy megfigyeljék, és azt látták, hogy kora nyáron kivágja legjobb bokrait, és csak azokat hagyja meg, melyek a legnagyobb bogyókat ígérik. így rendkívül nagy bogyókat kapott, de összes bokrai után csak néhány véka gyümölcsöt termelt, holott a bokrok igen sokat teremhettek volna.« A tanítónak sohasem szabad felejtene, hogy feladata az, hogy valamennyi növendékének adja az ő körülményeikhez képest lehető legnagyobb és legjobb műveltséget, — nem pedig, hogy egynehány »pályadíjnyertes egrest« termeljen.

Hiba, ha olyanra tanítod a gyermekeket, a mit egyúttal alkalmazni nem tudnak. Ez nem az az út,

a melyen tanultak, mielőtt iskolába jöttek, — már pedig akkor gyorsabban tanultak, és jobban is emlékeznek arra, a mit akkor, mint a mit azután tanultak. Akkor úgy szerezték ismereteiket, hogy közvetlenül érintkeztek a dolgokkal és a nyert ismereteket azonnal alkalmazták is. Ha a tanító csak két betűnek megfelelő hangot tanít is, már is kell hogy alkossa és megnevezze azon szókat, melyek belőlük alakíthatók. Ezután mondjon egy harmadik betűt, s a három betű kombinálásával alakítson új szót, s így tovább. Még ha az elavult »alfabetikus« módszer használja is, akkor is bolondság, ha a gyermekeket rajta vesztegelteti a 26 betűn, holott régen alkothatott volna egész hosszú mondatokat már csak egynéhányukból is. Akár mily methodussal élünk is az olvasás tanításában, gyakorolni kell a szavak felismerését, s mihelyt a gyermekek meg tudják nevezni a valamely sorban foglalt szókat, el is kell olvastatni az illető sort. Sok tanító beéri az egyes szók megnevezésével az egész első éven át. Ez hiba; a szók megnevezése (elemzése) még nem olvasás. Ep így nem szabad végig hurczolni a növendékeket a számtani tabella szolgál munkáján át, hanem egy-egy részét be kell gyakoroltatni példákon. Alkalmazni kell például az összeadó és sokszorozó táblák egyszerűbb részeit, mielőtt kitöltetjük az egész táblázatot. A tanítónak azért vigyáznia kell, hogy ne adjon oly példát, mely a tabellának nagyobbmértvű ismeretét feltételezi.

mint a minővel a tanulók akkor még rendelkeznek. A gyermekek gyakran tanítójuk hibájából kénytelenek újjaikhoz folyamodni; a miért aztán a tanító még meg is dorgálja őket.

Hiba, ha a fölelevenítés vagy emlékezetbe vésés alkalmával újból bemutatod a tárgyakat. A (concret) tárgyakat csak a fogalmak első megalkotása céljából szabad bemutatni, de nem későbbi ismétlés alkalmával is.

A gyermekeknek magukkal az abstractiókkal kell operálniok, mihelyt a concret tárgyak segítségével] világosan megértették őket.* Az összeadásnál például szükséges, hogy a gyermek a 7 és 9 összegét golyók, babszemek vagy más tárgyak segítségével tanulja, de ha azt a tényt már világosan megtanulta, hogy 7 tárgyhoz adva 9 vele egynemű tárgyat, 16 ily tárgyat kapunk, akkor ezentúl csak a 7 és 9 számokat kell összeadni. A tárgyak arra képesítik a tanítót, hogy valamely dolgot könnyebben megértessen, de ha már valamit jól megtanultak, akkor a concret tárgyak csak bilincsek, melyek gátolják a szellem szabad fejlődését.

* A szerzőnk által itt felállított tételnek természetesen módosulnia kell, midőn igazi tárgyi tanításról van szó, vagyis olyanról, melyben a concretumokat nem az abstractiók kedvéért, hanem önmagukért, saját nevelő értékük kedvéért tárgyaljuk.

Hiba, ha elfogadsz töredékes feleleteket. Jó, ha arra ügyelsz, hogy a növendékek teljes mondatok alakjában adják feleleteiket. A legjobb nyelvtani leczkék is azon gyakorlati leczkék, melyek az iskola általános munkája alatt szóbeli felmondás közben adatnak. A helyes beszédet nem lehet szabályokból megtanulni, hanem csak ha a beszélgetésben elkövetett kiejtésbeli vagy nyelvtani hibákat corrigálják. A növendékeknek azért gondolataikat mindig teljes mondatokban kell kifejezniök, hogy oly mondatok alkotásához szokjanak, melyek pontosan kifejezik gondolataikat. Ez adja a tanítónak a legjobb alkalmat arra, hogy hibáikat kiküszöbölje.

Az olyan kérdésekre, melyekre a feleletet egy névvel vagy dátummal meg lehet adni, nem kell az említett módon felelni: »Mondd meg, mikor volt a hastingsi csata?« »A hastingsi csata volt 1066-ban Kr. u.« — »Hogy hitták az angol hadsereg vezérét Waterloonál?« »Az angol sereg vezérét Waterloonál Wellingtonnak hitták.« Az ilyen és hasonló kérdésekre teljes mondatokban felelni csak idővesztegetés volna, melyért nem kárpótol eléggé az esetleg velejáró nyelvtani okulás. A szabály, mely erre nézve vezesse a tanítót, ez: A mikor a felelet a növendéknek valamely gondolatát fejezi ki, akkor a maga nyelvén mondat alakjában kell azt fogalmaznia. A kérdésnek pusztá ismétlésében egy szónak vagy dátumnak hozzáadásával — kevés a köszönet.

Hiba, ha minden feleletet ismételsz. Tanítóknak gyakran van az a rossz szokásuk, hogy öntudatlanul ismételtetik a feleleteket, melyeket a tanulóktól kapnak. Ez pusztán idővesztegetés. Az időölés e módszeréhez sokan szándékosan is folyamodnak. Mialatt ugyanis az egyik kérdésre kapott feleletet ismétlik, új kérdésre készülnek. Erre nem kellene a tanítónak szorulnia. A tanító kérdéseinek készen kell lenniök, különben nagyon lassan és rendezetlenül történik a felelés. Itt-ott jó ugyan, ha ismétled a feleletet, hogy így jobban bevésd a gyermekek emlékezetébe vagy hogy kiemeld néhány lényeges részét.

Hiba, ha stereotyp módon mutatod be a tárgyakat. A sikeres tanításhoz okvetetlenül szükséges, hogy a tanító ne csak tárgyait, hanem leczkéit is gondosan előkészítse. Előzetesen be kell tehát rendeznie eljárása egész tervét. Ez elejét veszi majd az ide s tova ingadozásnak a tanítás közben. Tervének azonban bizonyos rugalmassággal kell bírnia, mely megengedje neki, hogy az esetleg felmerülő körülményekhez, vagy az esetleg a gyermekek részéről hozzá intézhető kérdésekhez alkalmazkodjék. A terv gerincvázát nem kell látni. Minél jobban tudja a tanító variálni valamely dolog bemutatását, annál nagyobb érdeklődéssel fogják őt tanítványai kísérni.

Hiba, ha tanítás közben nagyon is sokat beszélsz. Sok tanító nagyon szereti fitogtatni, milyen jól tudja a leczkét. Ha a tanító nagyon sokat beszél, akkor vagy nagyon terjengős tárgya előadásában, vagy pedig több gondolatot nyújt tanítványainak, mint a mennyit kellőképpen megemészthetnek. Lehetetlen, hogy a gyermekek óráról órára, napról napra figyeljenek oly tanítóra, ki nem juttat nekik más szerepet a tanulás munkájában, mint a hallgatóét.

Az a legjobb tanító, ki a legkevesebb szóval tudja a legnagyobb szellemi tevékenységre és érdeklődésre ösztökélni tanítványait. Az elmondottak nagy részét maguknak a növendékeknek kell elmondaniok a tanító engedélye, illetőleg vezetése mellett. Ha a tanító nagyon is sokat beszél, akkor nagyon kifárasztja magát is, és az osztályt is. Redukáld a beszédet a minimumra és a munka el fogja érni lehető maximumát.

Hiba, ha igen hosszú szókat használsz tanítás közben. Nagy gondolatokat legjobban egyszerű nyelven lehet kifejezni. Azoknak, a kik gyermekeket tanítanak, nagyon közönséges szókkal kell élniök, mert különben meg nem értik őket teljesen. Sok tanító megfélekedzik azon változásról, mely saját szellemi fejlődésében végbement, mióta megszűnt gyermeknek lenni. A gyermekek elméje gyakran azért oly zavaros, mert tanítóik azt hiszik, hogy

megértették bizonyos szók jelentését, melyeknek használata pedig ismeretlen előttük.

A tanító maga legyen beszédjében is lehetőleg jó minta. Legyen egyszerű, választékos, találó, s kiejtés és grammatikai szerkezet dolgában lehetőleg pontos.

Hiba, ha előbb adod a szókat, és utána csak a képzeteket. Sok tanító és szülő szemrehányólag megjegyzi, hogy az ily szók, mint »parallelogramm, háromszög, félsziget stb.« meghaladják a gyermekek felfogó képességét. Pedig ez csak attól függ, hogy miképen tanították a gyermeket. Ha megtanulta, mi a háromszög, oly módon, hogy tényleg bánt háromszögekkel, és ha megbarátkozik az ő jellemző tulajdonságaikkal az által, hogy használja őket,, akkor e szót »háromszög« épúgy fogja használni, mint ezt »szék«. Az öt éves gyermek igen sok szót használ a közönséges beszélgetésben, melyek neki úgy kiejtésre mint leírásra sokkal nehezebbek, mint az említettek. A tárgy neve mindig csak másodrendű fontosságú a gyermekre nézve. Hogy *mi*, vagy *mit cselekszik* az illető dolog, az bír legnagyobb érdekel rá nézve. Ha ezt megtanulhatja és különösen ha gyakorlat útján tanulhatja, akkor a név már csak alig erőlteti emlékezetét vagy beszélőszerveit.

Hiba, ha nagyon is el akarod simítani a nehézségeket. Némely tanító azt hiszi, hogy feladata az

hogy minél jobban egyszerűsítse a magyarázatokat, hogy az ismeretekből enyhe és édes decoctumokat főzzön, és homoeopathikns dosisokban beadja növénydeikeinek. Ha a tanuló valami kőre akad útjában, itt van ő — úgy hiszi a tanító, — hogy eltávolítsa. A helyett, hogy az ismeret dombját megmászatná a gyermekekkel, arra törekszik, hogy a dombot lehordja és még a síkságon is szépen egyengesse az útjokat. Az olyan tanító, ki ily elvek szerint cselekszik, okvetetlenül eltompítja a gyermekek elméjét.

A tanítónak arra kell törekednie, hogy:

1. A tanulók maguk hághassanak át az akadályokon.

2. Hogy a tárgy nehézségeit kellő rendjökben, a természetes lépések sorrendje szerint, tárja fel.

3. Hogy a lépéseket fokozatosan vezesse az osztály korának és előremenetelének megfelelőleg. Eleinte kicsinyek legyenek a lépések.

4. Kerülje, a mennyire lehet, a magyarázgatást. Ismertesse az illető gondolatanyag természetét, melyet a tankönyvben vagy másutt találnak, de ne gondolkodják a gyermekek helyett.

5. Ha magyarázat kell, legyen az világos, határozott és rövid.

Hiba, ha bármely alkalmat elhanyagolsz, hogy a tanulókkal tanulás közben mennél többet dolgoztass. A Froebel-rendszer egyik alapelve, hogy a

gyermek munká által tanulnak. A gyermekek szemlélni tanulnak a gyermekkertben, mert folyton reprodukálni próbálnak. Az által, hogy a tárgyakkal elbánnak, megtanulják jellemző tulajdonságaikat és a közöttük fennálló vonatkozásokat. Azért nem is tudnak felületesen tanulni, és a nyilvános iskolák felületes tanítása ezután soha többé ki nem elé-gíti őket.

A *szemet* már annyira magasztalták nevelő-eszköznek, hogy sok tanító igen téves képzetet szer-zett annak tulajdonképi funkciójáról. »A szemmel tanulunk«, »Műveld a szemet«, »Tanítsd a gyermeket szemlélni« stb. e szabályokat állították fel, mint az egész tanítás művészetének összoglalatját. Az bizonyos, hogy a szem valamennyi érzék közül leg-fontosabb a nevelőérték szempontjából, de emlékez-tetni kell rá, hogy az érzékek legjobb esetben csak szolgálai az elmének. Ok benyomásokat juttatnak a lélekbe, de e benyomások pontossága, intenzitása és tartóssága magától a lélektől függ. Az érzékek nem alkotják a gondolatokat, ok csak az anyaggal látják el az elmét, a melyből a gondolatok alakul-nak. Ok végtelen sok benyomást visznek a lélekbe, a melyre ez alig, vagy egyáltalában nem figyel. A míg a lélek csak receptív módon viselkedik, addig gondolat egyáltalában nem fejlődhetik, s még ha a gondolatok megalakulnak is az elmében, benne megmaradni csak úgy tudnak, ha be is gyakorol-tatnak. Arra vinni a gyermekeket, hogy cselekvés

által tanuljanak, az egyetlen módszer, mely tökéletesen teljesíti mindazon feltételeket, melyek a gondolkodás világosságának biztosítására szükségesek. A figyelem így le van kötve, és az elme nemcsak magába fogadja a benyomásokat, hanem alakítja is a gondolatokat, a melyeket aztán a munka végzése közben azonnal alkalmaz is. Az ismereteket tehát nemcsak megszerezni, hanem okvetetlenül alkalmazni is kell; még pedig, ha csak lehet, olyképen, hogy a kezet is foglalkoztatjuk.

A cheinia tanára régente beírta azzal, ha a tanulók megtanulták a tárgyra vonatkozó adatokat és tételeket, a fekete táblára rajzolt illusztrációk kíséretében. Utána bemutatták a kísérleteket is az osztály előtt, a tanultak megszilárdítása és illusztrálása végett. Egy további lépés az volt, midőn a kísérletek megelőzték a magyarázatot, és a növendékektől megkívánták, hogy jegyezzék fel és tartsák számon az eredményeket. Most pedig az a tanító, ki határozott és tartós benyomásokat akar létesíteni, megkívánja, hogy minden *tanuló maga is kísérletezzon*. Csak ha így tesz, és ha ugyanazon kísérlet többször is ismétli, fognak megmaradni a chemiai elméleti igazságok is a tanulók elméjében, versenyezve a képzetek ama nagy halmazával, melylyel a gyakorlati élet megtölti elméjüket.

A botanikát is mai nap csak akkor tekintik valóban tanítotttnak, ha a növendék tényleg kezel is egyes tipikus fajokat.

Valamely tanuló éveken át nézheti a mappát, a nélkül, hogy határozott fogalmat nyerne a lerajzolt országok különböző részei között fennálló viszonyokról. Ezért és más okokból is a tanítók mai nap nagyon megkívánják a térképrajzolást, mint a földrajzi tanítás egyik eszközét. Nemcsak maguk rajzolják a térképet a táblára, hanem minden tanuló maga is rajzolgatja az egyes vidékeket a tanítás folyama alatt, és részről részre megalkotja a térképet. Ha a tanulókkal papirosból kivágatjuk az országok körvonalait, vagy más módon utánoztatjuk azokat, akkor meggyőződhetünk róla, hogy ilyen munka sokkal tartósabb benyomásokat eredményez, mint akár tucatszoros ismétlés. Az is igen jó gondolat, hogy legyen egy tágas, sekély ládánk, telve homokkal vagy mintázóagyaggal, és ebben aztán alakíttassuk a geographia kezdő tanulóival a különböző országok kör rajzát és felosztását a szerint, a mint tanulták. Ilyképen alakíthatók a continensek hegysoraikkal, félszigeteikkel, hegyfokaikkal Faczölöpöcskéket használhatnak a városok feltüntetésére. Ha még a láda fenekét kékre festik, ábrázolhatják így a vizet is. *A cselekvés által való tanítás* elvének fontosságát felismerte már a legtöbb tanító bizonyos tárgyakra nézve. írás, rajzolás, olvasás és matematikai dolgokra nézve meg van engedve a tanulóknak, hogy saját maguk vegyenek igazán részt a tanulásban. Egy tanító sem éri be azzal, hogy csak a szükséges képzeteket adja. A gyakorlatba is át-

ületik a képzeteket. Ezt lehetőleg minden tárgy tanításánál meg kellene tenni.

Hiba, ha olyas valamit megmondasz a tanulóknak, a mit maguk tudhatnának, vagy okos tanítás után kitalálhatnának. *Ez a tanítás arany szabálya.* Ha csak ezt az egy szabályt hajtanák végre, már akkor is valóságos forradalmon menne át a tanítás a legtöbb iskolában. Fiatal tanítóknak reggelenkint ismételniük kellene maguknak e szabályt, és esténként meg kellene kérdezniük maguktól, nem vétkeztek-e ellene valamiben.

Valamit elmondani még nem annyi, mint tanítani. Olvasni vagy beszélgetni sem annyi, mint tanítani. A tanítónak vezetnie kell tanítványait a tudás kertjén át, és meg kell nekik mutatnia, hogy mely gyümölcs jótékony, melyik pedig ártalmas; egyszersmind meg kell nekik mutatnia a legjobb utat-módot arra, hogy mikép juthatnak a gyümölcshöz, de nem szabad azt helyettük leszakítania, helyettök ennie, és helyettök meg is rágnia. Meg kell tanítania növendékeit arra, mikép gondolkodjanak, de nem szabad helyettük gondolkodnia. Ez fogja őket igazán fejleszteni, a mennyiben megadja szellemi tevékenységüknek azt a munkát, a melyre oly nagyon vágyódnak.

Tyndall mondja: »Ha most jelen álláspontról múltamra tekintek vissza, akkor oly gyermekkor tárul fel előm, mely szereti a játékot és testi

tevékenységet, de nem szereti az iskolai munkát. Az aversio iránta nem szellemi apathiából eredt, vagy tudásvágy hiányából, hanem csak azon tényből, hogy legkorábbi tanítóimban hiányzott az a tehetőség, hogy annak, a mit tanítottak, életképességet adjanak.*

Nem csoda, ha kis fiúk, telve életcsírákkal és erővel, kik csak azt várják, hogy munkára és tevékenységre ösztönöztessenek, nem szeretnek oly iskolába járni, mely őket e tekintetben ki nem elégíti. S bizonyos is, hogy többet tanulnának a gyermekek a mezőn és erdőben, a virágok és madarak között, mint a legtöbb iskolában (igaz ugyan, hogy a szabadban könnyen eredhetnek nagy bajok a gyerekek engedetlenségéből).

Hamiltonnál olvassuk: »A nevelés első elve öntevékenységre bírni a gyermeket, s semmit sem tenni helyettük, a mit maguk tehetnének.«

Herbert Spencer írja: »A nevelésben az öntevékenységet kell leginkább előmozdítani. A gyermekeket arra kell vinni, hogy maguk végezzenek vizsgálatokat és maguk vonják le belőlük saját következtetéseiket. Lehetőleg keveset kell nekik mondani, és lehetőleg soknak fölfedezésére kell őket vezetni. Az öntevékenység biztosítja a benyomások oly elevenségét és tartósságát, a minőt a közönséges methodusok nem tudnak producálni. Egy darabka ismeret, melyet a tanuló maga szerez magának, egy probléma, melyet maga oldott meg, a szerzés e

módjánál fogva alaposabb lesz, mint különben volna. Az elme megelőző tevékenysége, mely maga után vonja a sikert, a gondolatok szükségképi koncentrációja, s a rákövetkező diadalézés — mindez hozzájárul a tényeknek az emlékezetben való olyatén egyesüléséhez, a milyent a tanítótól hallott vagy valamely tankönyvben olvasott felvilágosítás sohasem tud elérni. Még ha elhibázza is a gyermek a helyes megfejtést, akkor is tehetségeinek a megfeszítése jobban támogatja az utána adott megoldásra való emlékeztetést, mint akár egy féltuczat ismétlés«.

»A szerzett ismeretnek folytonos szervezésére van szükség. A tények és következtetések természetében rejlik, hogy ily szabályos módon csatolva őket egymáshoz, successive praemissákká lesznek a további conclusiókhoz, s így további kérdések megfejtésének eszközeivé. A tegnapi probléma megoldása segíti a növendéket abban, hogy megmérkőzzék a maival. Ily ismeret képességgé lesz, mihelyt megszerezték, és tovább segít a gondolkodás általános funkciójában — s nemcsak írva vesztegel egy belső könyvtár lapjain, mint az, a mit gépiesen könyv nélkül tanultak.«

Fellenberg szerint: »Pontosabb a növendéknek individuális független tevékenysége, mint sokaknak buzgó munkálkodása, a kik a tanító tisztjét ellátták.«

Rosenkranz mondja: »A lélek lényege öntevé-

kenység. A lélek nem engedi, hogy valami ráhasson, míg önmagát nem képesítette a befogadásra.«

Adj a gyermekeknek alkalmat rá, hogy örömet lellessenek saját fölfedezéseikben, s akkor az iskola nem lesz számukra börtön, hanem az öröm temploma. Hogy gyönyörködnek a gyermekek valamely nehézség legyőzésében! Mennyivel nagyobb az elégtételük ha a tanító segítségével nélkül győzik le! A dicsőség akkor egészen az övék! Mekkora különbség a tanulásban, ha a tanulónak megengedjük, hogy maga vegye ki a részét a munkából! Ha a gyermeket mindig karunkon hordozzuk, soha se fog járni megtanulni. Minden kis erőfeszítés, melyet maga végez, új erőt és frisseséget ad izmainak. Így az a gyermek is, a kit tanítójának szellemi ereje emel túl minden nehézségen, szellemileg bénává és másoktól függővé lesz. Mindig támaszkodni fog, ha arra nevelik, hogy úgy tegyen; s hogy ha majd az életben előre kell mennie a tanító segítségével nélkül, képtelen lesz áthágni az útjába akadó nehézségeken. A gyermek sohasem felejt oly tény, melyet gyakorlat útján, mint saját kutatása eredményét, tanult meg. Az egyik fiú tényleg keveri a sárga festéket a kézzel, s tapasztalja, hogy zöld festéket adnak, s ily módon felfedezi mind a primarius színek hatását secundarius színek alkotására nézve. A másoknak pedig *elmondják* a primarius színek kombinációit vagy akár egy ügyesen színezett lapon illusztrálva láthatja maga előtt az eredményeket.

A tanulás eredménye nagyon különböző lesz a két esetben. E második fiú tán tíz évvel az iskola elhagyása után vissza tudja idézni emlékezetébe azt a tényt, hogy a vörös és a kék együtt bíbor-színt ad. Az elsőnek azonban egyáltalában nem is kell gondolkodni ezen. A legeslegkisebb mértékben sem kell erőlködni, hogy emlékezzék reá. Ő *tudja* a dolgot, úgy mint a nevét tudja; úgy mint tudja, hogy van két keze, tíz ujjá stb.; hogy a víz télen hideg; vagy mint ezer és ezeregy tényt tud, melyeket magától, tapasztalat útján tanult.

Különösen a számtani tanítás az, a melyben rendszeren nagyon sok felesleges dolgot mond el a tanító. A gyermekek hosszú, nehéz, üres szabályokat memorizálnak, gyakran a nélkül, hogy a tanító megmagyarázta volna őket. A tanulónak megmondják, hogy most szorozzon egy bizonyos számmal, most meg oszszon valamivel, s *így* tovább, és azután megkapja az eredményt. Megmondják a gyermekeknek, hogy *egy* kilogramm 10 dekát tesz, a helyett, hogy a tényt velők a mérleg segítségével fölfedeztetnék. Tudtukra adják, hogy a méterben 10 deciméter van, a helyett, hogy a mértékek tényleges összehasonlítása útján megtaláltatnék velők a hosszak közti összefüggéseket. A »felbontási és összevonási« szabályok gyakran mély mysteriumok a gyermekek előtt, minthogy arra utasítják őket, hogy kövessenek bizonyos formális szabályokat, a helyett, hogy megengednék nekik, hogy a különböző műve-

leteket előbb valóságos pénzzel vagy mértékekkel végezzék és hogy csak azután tegyék a palatáblán vagy a fejben azt, a mit előbb a concret dolgokon végeztek.

Óvni kell azonban a tanítót attól a gondolat-tól, hogy neki nincs is egyéb dolga, mint tétlenül nézni, hogy mikép teszik a gyermekek felfedezéseiket. Nem kell őket kísérletek végzésében saját leleményességükre bízni, hogy bizonyos eredményekhez jussanak. A tanítónak kell a vezetőnek lennie, illetőleg a forrásnak, a melyből az okulás folyjon. De neki nem szabad a gyermekeket csak bizonyos ismeretek tárházaivá tenni, hanem rajta kell lennie, hogy minden tényt, mihelyt magukba vették, fel is tudjanak használni.

IV. fejezet

Hibák a modorban

Hiba, ha szidsz. Ha teszed, mindenek előtt csak izgatod a gyermekeket azután pedig felidézed gúnyjokat és megvetésöket is. Senki sem mond teljesen igazat, ha szidalmaz; az pedig nagy baj a tanító részéről, ha akár igazságtalan vádakot elhisz, akár pedig olyant mond, a mit valósággal nem gondol.

Hiba, a fenyegetőzől. A büntetésről csak tapasztalat útján kell a gyermeknek értesülnie. Ha a tanító fenyegetőzik, hogy bizonyos vétségeknek nyomában jár majd bizonyos büntetés, akkor ő maga fosztja meg magát egyik legnagyobb előjogától, t. i. hogy a büntetést minden egyes eset speciális körülményeihez szabja. A fenyegetés bizonyos korlátot emel a tanító és a növendékei között, mely útjában áll a közöttük fejlődő sympathiának. Ugyanis világosan mutatja, hogy kételkedik szándékuk tisztesség voltában.

Hiba, ha zsémbelődöl. A gyermekek, igaz, érdekelnek néha rendreutasítást, szándékos hibáikat

mindig meg kell róni, és azon tévedéseket is, melyek a véletlenségből vagy tapasztalatlanságból erednek, mindig tisztán és bátran meg kell beszélni. Addig nem is javulhatnak sem magaviselet, sem tanulás dolgában, míg meg nem mutatod nekik, hogy e tekintetben hiányt mutatnak. De zsémbelődni — az egészen más dolog. A panaszkodás szokássá válik, és ha gépiesen történik, akkor hatását veszti. Luther Márton mondja: »Vádolom azon tanítókat, kik iskolájokat kín és fájdalom tanyájává teszik, s a kik folyton csak szemrehányásokat tesznek növendékeiknek, a helyett, hogy tanítanák őket.«

Hiba, ha kapkodsz. A ki az önuralmát elveszti, elveszíti egyúttal uralmát mások felett is. A nyugodt, egyforma hangulatú embernek, a ki egyenesen tartja fejét, bizonyos méltóságos modorral jár, zavar nélkül pillant körül és határozottan beszél, ritkán van baja iskolája vezetésében. Az önbizalommal bíró ember mindig nyugodt. Ingerlékenység és kapkodás gyengítik a tanító befolyását, zavarják ítélete szabadságát, bonyolódottakká teszik fegyelmi intézkedéseit, alkalmat adnak határozott jogtalanságra és úgy a példa mint közvetetten összeütközés folytán izgatják a növendékeket is, és növelik daczosságukat.

Hiba, ha nem mutatsz elég élénkséget és lelkeséget. Az oly tanítás, mely nem élénk, nem köti

le a figyelmet és nem ébreszti a szellem tevékenységét. A növendékek öntudatlanul olyanokká lesznek, minők tanítóik. Csak azon férfiak, illetőleg nők tehetnek sok jót, a kik lelkesek és erélyesek. Legyen a tanító komoly; mutassa meg, hogy a mit tesz, azt méltónak is tartja arra, hogy tegye. A jó tanítónak öntudatlan nevelése gyakran a legjobb ajándék, melyet növendékeinek adhat. A tanítónak azonban nem szabad összezavarni a zajos, lármás, demonstratív modort a lelkeséggel. A lelkeség: komolyság egyetlen indulatoskodás nélkül.

Hiba, ha hidegen és formálisan viselkedek. A tanító nem járhat el sikeresen osztálya sympathiája nélkül. Hogy ezt magának megszerezze, kell, hogy természetes, vidám, őszinte legyen. A tanító arcának napfénye, s hangjának és szavainak melege behatol a gyermek szívének legsötétebb zugaiba, és gyakran nagyra növeszti a jellemerő és jellemszépség olyan csiráit, a melyek táplálék híján elhaltak vagy a sötétben csak beteges plántákká fejlődhetek volna. Nyájasság szóban és modorban, valódi érdeklődés a gyermek gondolatai, érzései és körülményei iránt, a szerető lélek melege előcsalják a lélek gyengédségének és a szív tisztaságának zsenge rügyeit és a nemes jellem legszebb virágaivá fejlesztik őket. Természetes és kedves modor képessé teszik a tanítót, hogy elbánják az iskola ezer kicsinyes bajával, még mielőtt nagy nehézségekké fejlődnének.

Hiba, ha csálhatatlannak akarsz mutatkozni.

A tanítónak, a mennyire csak lehet, mindent kell tudnia, a mi az általa tanított tárgyakra vonatkozik. Tanulmányoznia kell tehát a velök összefüggésben levő tárgyakat is, hogy ne kelljen nagyon is gyakran általános ismeretekben való hiányt elárulnia. De vétkezik a józan ész ellen, ha encyclopaediának vallja magát. Az ismeretek pusztá tárházának lenni csak igen csekély gyakorlati értékkel bír. Kivánatos, hogy a tanulók respectálják tanítójuk ismereteit, de még nagyobb fontosságú, hogy mély tisztelettel viseltessenek becsületessége iránt. Némely tanító feláldozza növendékei jó véleményét *egy* gyenge kísérletnek arra, hogy hitelt nyerjen az iránt, hogy nagyobb a bölcsesége, mint a mennyi valóban. Pedig sokkal méltóbb volna hozzájuk, ha nyíltan bevallanak ismereteik hiányait, mint ha ilyképen becsületességük hiányát árulják el. Az erőfeszítések; melyeket a tanítók tesznek, hogy ismereteik hiányait leplezzék, gyakran igen nevetségesek.